

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ**

**Vývoj stranického systému
na Slovensku 1994-1998**

Viktor Majerník

BAKALÁRSKA PRÁCA

PRAHA 2008

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracoval samostatne a použil len uvedené pramene a literatúru. Súčasne dávam súhlas s tým, aby táto bakalárska práca bola umiestnená v Ústrední knihovně UK a používaná pre študijné účely.

V Prahe 20. júla 2007

Viktor Majerník

Pod'akovanie

Ďakujem PhDr. Petrovi Justovi za vedenie práce a podnetné pripomienky.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	5
1. Teoretická časť.....	8
1.1. Volebný systém.....	8
1.2. Konfliktné línie v slovenskej politike.....	11
1.3. Strany a stranický systém.....	16
2. Voľby 1994.....	22
2.1. Politická situácia na Slovensku v roku 1994.....	22
2.2. Predvolebná kampaň a výsledky volieb.....	24
2.3. Sformovanie vlády.....	28
3. Vývoj koalíčných strán v období 1994-1998.....	30
3.1. Hnutie za demokratické Slovensko.....	31
3.2. Združenie robotníkov Slovenska.....	38
3.3. Slovenská národná strana.....	41
4. Formovanie opozície v rokoch 1994-1998.....	44
4.1. Ľavica.....	45
4.1.1. Rozpad Spoločnej voľby.....	45
4.1.2. Tzv. samostatná opozičná politika Strany demokratickej ľavice.....	47
4.1.3. Vznik Strany občianskeho porozumenia.....	49
4.2. Pravica.....	50
4.2.1. Kresťanskodemokratické hnutie.....	50
4.2.2. Demokratická únia.....	52
4.2.3. Demokratická strana.....	54
4.2.4. Modrá koalícia.....	55
4.2.5. Slovenská demokratická koalícia.....	56
4.3. Maďarské strany.....	59
5. Voľby 1998.....	61
5.1. Politická situácia na Slovensku v roku 1998.....	61
5.2. Predvolebná kampaň a výsledky volieb.....	62
5.3. Sformovanie vlády.....	65
Záver.....	67
Zoznam použitých zdrojov.....	72
Použité skratky politických strán a hnutí.....	77
Projekt bakalárskej práce.....	78

Úvod

Politické strany sú jedným z najčastejšie skúmaných aspektov politického systému. V zastupiteľských demokraciách hrajú nezastupiteľnú úlohu prostredníka medzi spoločnosťou a štátom. Demokratická pluralita je istotne nevyhnutným predpokladom fungovania modernej parlamentnej demokracie, nemenej významným faktorom ale je i samotné pôsobenie strán, ich vyspelosť, daná ich programovou orientáciou, metódami práce, zrelosťou politických elít, ich vzájomnými vzťahmi a podobne. Výrazom súhrnu týchto rôznych faktorov je pojem stranický systém. Ten na jednej strane odráža stav spoločnosti no na druhej túto spoločnosť zároveň priamo formuje. Je preto možné s istou mierou nepresnosti tvrdiť, že stranický systém je nevyhnutný pre fungovanie systému politického.¹

Táto bakalárska práca si kladie za cieľ podrobiť skúmaniu vývoj stranického systému na Slovensku v rokoch 1994-1998. Takto vymedzené obdobie predstavuje vo vývoji Slovenského stranického systému veľmi zaujímavý jav. Charakter režimu v rokoch 1994-1998 bol protikladný k dovtedy prebiehajúcemu vývoju. Podľa hodnotenia viacerých slovenských politológov sa v rokoch 1994-1998 proces demokratickej tranzície narušil a Slovensko sa priblížilo modelu, ktorý Fareed Zakaria popísal ako neliberálnu demokraciu.²

Práca si kladie otázku akým spôsobom sa premietlo toto „rušivé“ pôsobenie vládnej koalície HZDS – ZRS – SNS do formovanie slovenského systému strán. Pomocou historickej metódy preskúma obe jeho hlavné zložky - statickú, v ktorej sa zameria na popis vývoja v jednotlivých politických stranách a dynamickú, ktorá podrobí skúmaniu vývoj ich vzájomných vzťahov.

Pri písaní práce nebolo možné nechať stranou významné udalosti a kauzy, ktoré sa na politickej scéne v sledovanom období vyskytli. Keďže postoj k nim bol jedným z

¹ Liďák, Ján. **Problémy fungovania politických systémov** IN: Parlamentný kuriér. Časopis Národnej rady SR, 1997, č.40, s.36- 39

² Zakaria, Fareed. **Neliberální demokracie** IN: Střední Evropa, 1998, č. 81

konštituuujúcich prvkov vo vzájomných vzťahoch medzi jednotlivými politickými stranami, rovnako majú v práci svoje miesto.

Pri písaní práce som stál pred otázkou, ktoré zo strán pôsobiacich v straníckom systéme Slovenska považovať za relevantné a teda do nej zahrnúť. Nakoniec som sa rozhodol sústrediť pozornosť najmä na strany, ktoré v sledovanom období prekročili prah parlamentu. Výnimku z tohoto postupu som urobil len v dvoch prípadoch: u Strany občianskeho porozumenia, ktorá vznikla až v roku 1998, no stala sa jednou zo strán, ktoré po voľbách vytvorili na Slovensku vládu. Druhou výnimkou bola Demokratická strana. Tá získala parlamentné zastúpenie nepriamo- prostredníctvom zlúčenia so Stálou konferenciou občianskeho inštitútu. V jej prospech oproti ostatným menším stranám, ktoré sa do parlamentu dostali buď na kandidátnej listine inej strany alebo až po parlamentných voľbách, hovorila jej pozícia jednej z najdlhšie existujúcich strán v slovenskom straníckom systéme rovnako ako pozícia jednej zo zakladajúcich strán významného opozičného subjektu SDK. Niektoré z menších strán nezostali úplne opomenuté a je im venovaná primeraná pozornosť v kapitolách o stranách alebo koalíciách, v ktorých prekročili prah parlamentu.

Kľúčový význam pre teoretickú časť mali práce Ľuboša Kubína a Mariána Velšica **Slovensko a jeho volebné pravidlá**, Lubomíra Kopečka **Stranícky systém Slovenska a Specifika vývoje slovenského systému politických stran**, práca Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka **Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě** a štúdia Soni Szomolányi **Křukatá cesta Slovenska k demokracii**. V kapitolách o politickej situácii na Slovensku som sa pri písaní práce opieral najmä o publikáciu Vladimíra Lešku **Slovensko 1993-2004. Léta obav a nadějí**. Pre orientáciu v straníckom vývoji v priebehu 90. rokov bola dôležitá najmä publikácia Jána Lidáka, Viery Koganovej a Dušana Leška **Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989**, práca **Politické strany na Slovensku** Lubomíra Kopečka a **Súhrnné správy o stave spoločnosti** vydávané každoročne kolektívom autorov Inštitútu pre verejnú otázku. Bohatým zdrojom o rôznych aspektoch parlamentných volieb v roku 1998 bola

publikácia Martina Bútoru, Grigorija Mesežnikova a Zory Bútorovej **Kto? Prečo? Ako?**
Slovenské voľby '98.

1. Teoretická časť

1.1. Volebný systém

Nevyhnutným predpokladom demokratickej pluralitnej spoločnosti je možnosť občanov zúčastniť sa priamo alebo sprostredkované na výkone moci a správe vecí verejných. Volebný systém predstavuje mechanizmus, pomocou ktorého sa vôľa občanov, vyjadrená vo voľbách, transformuje do mandátov v zastupiteľskom úrade. Jeho úlohou je zaistiť štyri hlavné ciele: dosiahnuť primeranú úroveň reprezentatívnosti, zaistiť politickú stabilitu, zaistiť zhodnosť počínania vládnúcich s preferenciami voličov a pôsobiť ako pozitívna selekcia kádrov.

Zároveň je volebný systém hlavným faktorom stranického systému. Má naň značný vplyv a je s ním úzko spätý. Základným delenie volebných systémov je rozdelenie na systémy majoritné a proporčné. Vplyv volebného systému na stranický systém vyjadril vo svojich zákonoch francúzsky politológ Maurice Duverger.³ *Proporčný systém* napomáha systému mnohých pevných (disciplinovaných), nezávislých a stabilných strán. Dochádza k vytvoreniu multipartizmu a fragmentácii parlamentu. Vláda je závislá na koalícii strán, ktoré majú v parlamente väčšinu. *Dvojkolový väčšinový systém* napomáha podľa Duvergera systému viac než dvoch pružných (nedisciplinovaných), závislých a relatívne stabilných politických strán. Prispieva k bipartizmu, ktorý vedie k prevahe jednej strany v parlamente. Táto strana sama vytvára vládu, čo zaisťuje stabilitu. *Systém prostej väčšiny* (jednokolový väčšinový) napomáha systému dvoch veľkých nezávislých strán (bipartizmu), medzi ktorými dochádza k alternácii moci.

Volebný systém SR sa opiera o radu právnych noriem. Jeho základom je zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady z 16. marca 1990, podľa ktorého sa voľby konajú na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním podľa zásady pomerného zastúpenia. Proporčný systém bol zvolený

³ Novák, Miroslav. *Systémy politických stran: Úvod do jejích srovnávacího studia*. Praha: Slon, 1997, s.59 a s.60

s ohľadom na odštartovanie procesu politickej pluralizácie po kolapse komunistického režimu.⁴

Aktívne volebné právo bolo priznané každému občanovi s trvalým pobytom v Československu, ktorý dosiahol vek 18 rokov, mal trvalý pobyt v Československu, a bol spôsobilý pre právne úkony. Výkon volebného práva mohol byť obmedzený z dôvodu slobody ochrany zdravia ľudu, výkonu trestu odňatia slobody či pozbavenia spôsobilosti na právne úkony. Pasívne volebné právo náležalo občanom spôsobilým pre aktívne volebné právo starším ako 21 rokov.⁵

Na rozdiel od Federálneho zhromaždenia i Českej národnej rady s päť percentnou volebnou klauzulou bol volebný prah do Slovenskej národnej rady stanovený na tri percentá pre jednotlivé strany aj volebné koalície. Zákon Slovensko rozdelil do štyroch volebných obvodov, zodpovedajúcim vtedajšiemu administratívnemu členeniu krajiny: územie hlavného mesta Bratislavy, Západoslovenský kraj, Stredoslovenský kraj a Východoslovenský kraj.⁶ V prvom skrutíniu boli mandáty rozdeľované na základe Hareovej metódy. V prípade, že nedošlo k rozdeleniu všetkých 150 mandátov sa v druhom skrutíniu zvyšné mandáty rozdelili pomocou Hagenbach-Bischoffovej metódy.⁷

Dňa 26. februára 1992 bola prijatá novela volebného zákona č.104/1992 Zb. Zaviedla používanie Hagenbach-Bischoffovej metódy i pre prerozdeľovanie mandátov v prvom skrutíniu, a čo je dôležitejšie, zvýšila volebný prah pre vstup do parlamentu na päť percent pre samostatne kandidujúce strany, sedem percent pre koalície dvoch alebo troch strán a konečne desať percent pre koalície zložené najmenej zo štyroch strán⁸. Dôsledkom týchto zmien bol vysoký prepad hlasov vo voľbách v roku 1992- až takmer

⁴ Galanda, Milan. **Ústavnoprávne aspekty zákona o voľbách do NR SR** IN: Bútora, Martin- Mesežnikov, Grigorij- Bútorová, Zora. **Slovenské voľby '98, Kto? Prečo? Ako? Slovenské voľby '98**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999, s.87

⁵ Krištofik, Matúš. **Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky**. Stredoevropské politické studie 2001, ročník III, č.4. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=65>

⁶ Krištofik (2001)

⁷ Kubín, Ľuboš – Veľšic, Marián. **Slovensko a jeho volebné pravidlá**. Bratislava: Veda, 1998, s.32

⁸ Kubín – Veľšic (1998), s.32

štvrtina hlasov oproti necelým ôsmim percentám v roku 1990. Zmeny vo volebnom zákone boli do systému uvedené s účelom stabilizovať a znížiť počet parlamentných strán. V roku 1992 sa do parlamentu dostalo len päť zoskupení z dvadsiatich troch kandidujúcich, no už v predčasných parlamentných voľbách v roku 1994 sa malým stranám podarilo obmedzenia volebného zákona obísť praxou umiestňovania svojich kandidátov na kandidátne listiny väčších strán. Formálne teda volebný prah prekročilo sedem volebných zoskupení, reálne však v parlamente bolo zastúpených až šesť subjektov.⁹ Volebný systém bol ďalej upravený novelami 157/1994 Z. z. a 81/1995 Z. z., ktoré však nijako zásadne nemenili jeho podstatu.

K významnej úprave volebných pravidiel došlo v roku 1998. Iba štyri mesiace pred voľbami vláda napriek odporu opozície presadila novelu zákona č. 187/1998 Z. z. Tá síce zachovala pomerný volebný systém, no zaviedla viacero dôležitých zmien. Dovtedy platné rozdelenie na štyri volebné kraje po zmene územne- správneho členenia štátu v roku 1996 (počet krajov bol zvýšený na 8, okresov na 79) už nebolo vyhovujúce.

„Mečiarova“ novela územie Slovenskej republiky zlúčila do jediného volebného obvodu. Ďalej radikálne sprísnila podmienky pre vstup koalícií do parlamentu, ukladajúc každej kandidujúcej strane- teda i jednotlivým stranám volebných koalícií- podmienku dosiahnuť volebný zisk aspoň päť percent pre vstup do parlamentu. V prípade, že niektorá zo strán koalície kvórum nedosiahla, mali byť ostatní členovia tejto koalície ďalej posudzovaní ako samostatné strany. Týmto sa stali volebné koalície *de facto* nezmyselnými. Volebná novela znemožnila dovtedy často využívanú prax umiestňovania členov jednej politickej strany na kandidátnej listine inej strany, posilnila postavenie Ministerstva vnútra, orgánu pod kontrolou HZDS, na úkor Ústrednej volebnej komisie a limitovala vedenie volebnej kampane na verejnoprávne médiá. I keď tento krok sám o sebe nepôsobí neštandardne, je ho treba vnímať v kontexte vtedajšej situácie. Ako Slovenská televízia tak i Slovenský rozhlas boli v danej dobe viditeľne pod vplyvom vládnej koalície. Z predvolebnej kampane bola takto naopak vylúčená najpopulárnejšia súkromná televízia Markíza a rádio Twist, obidve k Mečiarovej vláde kritické.

⁹ Kopeček, Lubomír. **Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku**. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 276

Po zmene vlády sa volebný systém dočkal ďalšej korekcie. Koalícia SDK-SDE-SOP-SMK novelou č. 223/1999 Z.z. čiastočne obnovila predchádzajúci status quo. Prah pre vstup do parlamentu bol pre volebné koalície opäť znížený na sedem, respektíve desať percent a znovu bolo umožnené kandidovať na kandidátnej listine inej strany. Jeden volebný obvod však zostal zachovaný.

1.2. Konfliktné línie v slovenskej politike

Autori teórie cleavages,¹⁰ Stein Rokkan a Seymour Lipset vo svojich prácach predstavili štyri základné konflikty: centrum - periféria, cirkev - štát, mesto - vidiek a práca - kapitál.¹¹ Tieto konflikty, sú výrazom hlbokých zlomov v spoločnosti. Politické strany a stranické systémy vznikli podľa teórie cleavages ako výsledok vytvárania väzieb medzi skupinami (segmentmi) voličov a politickými stranami, reprezentujúcimi ich partikulárne záujmy.¹²

Tieto tradičné konfliktné línie sa v postkomunistických krajinách rozvinuli len do istej miery. V prípade Slovenska významnú úlohu vo formovaní stranického systému zohrali niektoré tradičné konfliktné línie, rovnako však aj štiepne línie nové, vychádzajúce z unikátnej spoločenskej situácie transformujúcej sa postkomunistickej spoločnosti. Rybář vidí príčinu nedostatočnej revitalizácie rokkanovských konfliktných línií v postkomunistických krajinách všeobecne v slabosti sociálnych identít.¹³ Sociálne identity v spoločnosti replikujú jej „sociálnu maticu“ a zabezpečujú tak transgeneračnú kontinuitu identít, o ktoré sa opierajú klasické socio-ekonomické štiepenia.¹⁴ Hloušek a Kopeček upresňujú, že oproti „západným“ stranickým systémom, ktoré slúžili ako

¹⁰ V tejto práci sú termíny cleavage, konfliktná línia a štiepna línia používané ako ekvivalentné

¹¹ Lipset, Seymour – Rokkan, Stein. **Party Systems and Voter Alignments. Cross National Perspectives.** New York: Free Press, 1967

¹² Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír. **Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě.** Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s.35

¹³ Proces ich revitalizácie tiež podľa neho navyše ešte s'ružuje súčasne prebiehajúca liberalizácia a demokratizácia. Vid' Rybář Marek: **Party system instability and the emergence of new parties in Slovakia**, s.3. Dostupné z www.fphil.uniba.sk/~rybar/images/marekkeelee.doc

¹⁴ Tento jav sami autori teórie cleavages označili ako tzv. hypotézu freezing

základ pre teóriu cleavages, v transformujúcich sa postkomunistických systémov spravidla z chýbajúceho sociálneho ukotvenia vyplýva mimoriadne *vysoká volatilita*, teda fluktuácia voličov, *negatívna identifikácia voličov so stranami*, čiže stav, keď volič vie presne, ktorú stranu by v žiadnom prípade nevolil, no nevie, ktorú stranu by voliť chcel a *odlišné chápanie pojmov pravica a ľavica* porovnaní so západnou Európou.¹⁵

Preto obaja autori rozlišujú medzi tradičnými, „rokkanovskými“ konfliktnými líniami a konfliktnými líniami transformácie¹⁶. Zatiaľ čo tradičné sociálne-politické konfliktné línie charakterizuje pevná väzba na konkrétne sociálne skupiny, pôvod konfliktných línii transformácie nie je ukotvený primárne v štruktúre spoločnosti ale sú vnesené do systému samotnými politickými aktérmi.¹⁷ Rozoznávajú dve konfliktné línie transformácie: *socio-ekonomickú* a *nacionalistickú*. Práve kombinácia týchto dvoch kategórií štiepení, teda tradičných cleavages a konfliktných línii transformácie sa zdá obzvlášť vhodná na popísanie stavu, ktorý na Slovensku nastal po roku 1994.

V prvej fáze postkomunistickej tranzície a demokratickej konsolidácie sa spravidla v postkomunistických krajinách hlavnou osou, okolo ktorej sa diferencuje politické spektrum, stáva konfliktná línia *komunizmus vs antikomunizmus*, teda spor o charakter režimu. Toto tvrdenie sa naplnilo aj v ČSFR, no v rámci autonómneho slovenského stranického subsystému sa táto konfliktná línia prejavila na rozdiel od českého systému menej jednoznačne: za hnutie VPN kandidovali i predstavitelia bývalého režimu (M. Čič) a reformní komunisti z roku 1968 (A. Dubček) a treba dodať, že s nemalým úspechom. Szomolányi uvádza, že podľa prieskumu verejnej mienky, ktorý sa konal mesiac pred prvými slobodnými voľbami sa prvý kandidát na listine VPN bez komunistickej minulosti umiestnil až na deviatom mieste sympatií.¹⁸ Toto samozrejme znemožňovalo jasné antikomunistické vymedzenie hnutia a oslabovalo potenciál štiepnej línie komunizmus – antikomunizmus v straníckom systéme.¹⁹ Volieb sa okrem širokospektrálneho občianskeho hnutia VPN zúčastnilo i sociálne-konzervatívne KDĽ.

¹⁵ Hloušek – Kopeček (2004), s.47

¹⁶ Hloušek – Kopeček (2004), s.47

¹⁷ Kopeček (2006), s.212

¹⁸ Szomolányi, Soňa. **Kľukatá cesta Slovenska k demokracii**. Bratislava: Stimul, 1999, s.45

¹⁹ Kopeček (2006), s.218

Szomolányi preto tvrdí, že prvé slobodné voľby sa na Slovensku na rozdiel od Českej republiky nestali plebiscitom o komunistickú stranu.²⁰ S týmto záverom sa ale dá polemizovať lebo volebnou podporou ako jednej (VPN) tak aj druhej (KDH) nekomunistickej alternatívy dával volič jasne najavo svoj postoj k predošlému režimu.

Významnou konfliktnou líniou v ponovembrovom období v kontexte Československa bola konfliktná línia *centrum - periféria*. Zosobnená tzv. pomlčkovou vojnou, v širšom meradle odhaľovala diametrálne odlišné náhľady na kľúčovú otázku ďalšieho štátoprávneho usporiadania spoločného štátu. Ako prvá sa na konfliktnej línii centrum-periféria vyhranila SNS, ktorá už v roku 1991 deklarovala požiadavku úplnej nezávislosti Slovenska. Rovnako sa proti centru profilovalo i HZDS, ktoré si po rozdelení spoločného štátu uzurpovalo „zakladateľský étos“. S tým bola spojená ostrakizácia niektorých strán, najmä však KDH, ktoré „nechceli“ samostatný štát.²¹

Línia *centrum - periféria* sa na Slovensku prekrývala so *socio-ekonomickou konfliktnou líniou transformácie*. Desaťročia socialistického zriadenia v spoločnosti spôsobili rozvrat tradičných vlastníckych vzťahov a priniesli ekonomickú a spoločenskú nivelizáciu, následkom čoho spoločenský status jednotlivca nebol na začiatku deväťdesiatych rokov založený v pravom zmysle triedne. Konflikt na sociálnej a ekonomickej báze teda neprebíhal v transformujúcich sa postkomunistických krajinách medzi vlastníkmi a pracujúcimi ako je tomu u sociálne-politickej štiepanej línie *vlastníci vs pracujúci* ale skôr medzi tými, ktorí na transformácii získali (*winner*s) a tými, ktorí sa objektívne alebo subjektívne dostali do marginálneho postavenia (*losers*). Zahŕňal v sebe spory o podobu a rýchlosť privatizácie štátneho majetku, rôzne odlišné názory na rozsah ekonomickej liberalizácie, úlohu štátu v spoločnosti a podobne.²² Podľa sociologických prieskumov vnímala väčšina obyvateľov Slovenska pociťovala zmeny spojené s transformáciou na začiatku deväťdesiatych rokov negatívne. Túto skutočnosť využilo najmä HZDS, ktoré sa prezentovalo ako zástanca slovenských záujmov a ochranca slovenskej „periférie“ pred dopadom tvrdých ekonomických reforiem iniciovaných pražským centrom a navrhovalo

²⁰ Szomolányi (1999), s.45

²¹ Kopeček (2006), s.173

²² Hloušek – Kopeček (2004), s.50

špecifickú slovenskú cestu transformácie, ktorá mala byť pomalšia a s menšími sociálnymi dopadmi. Rovnako ako v prípade konfliktnej línie *centrum - periféria* boli hlavnými aktérmi sporu o podobu ekonomickej transformácie HZDS a KDH.²³

Rurálne - urbánna konfliktná línia reflektuje na úrovni postojov a voličskej podpory rozdiely medzi obyvateľmi veľkých miest na jednej strane a miest malých a vidieka na strane druhej.²⁴ Analýzou volebných výsledkov Krivý poukázal na rozdielne volebné zisky jednotlivých strán v rôzne veľkých sídlach.²⁵ V rurálnom prostredí sídel do 5000 obyvateľov vykazovalo stabilne veľký zisk HZDS, zatiaľ čo jeho volebná podpora v sídlach nad 5000 obyvateľov postupne v sledovanom období 1992- 1998 klesla takmer o tretinu. Rovnako SNS, s výnimkou volieb v roku 1992, postupne upevňovala svoju pozíciu najmä v sídlach do 5000 obyvateľov. Strany, ktoré sa v polovici 90. rokov vyhranili proti koalícii HZDS- SNS- ZRS, naproti tomu mali vzrastajúci urbánny charakter. Analýza dosiahnutého vzdelania elektorátu jednotlivých strán ukázala, že HZDS a SNS získavali (opäť s výnimkou volieb v roku 1992) najmä u voličov s nižším vzdelaním, zatiaľ čo SDK, respektíve strany, ktoré ju neskôr vytvorili profitovali skôr u vzdelanejších voličov.²⁶ Takto sa vytvorila *rurálne- urbánna konfliktná línia* keď sa časť voličov žijúcich v menších sídlach a s nižším vzdelaním identifikovala s jednou časťou politického spektra reprezentovaného najmä stranami HZDS, SNS a ZRS a ďalšia, urbánnejšia s vyšším vzdelaním podporovala druhú časť tohto spektra, ktorú predstavovali strany neskôr spojené do SDK.²⁷

Ďalšou významnou konfliktnou líniou na Slovensku je *etnická konfliktná línia*. Slovenská republika je nadštandardne etnicky heterogénnou krajinou kde až 14% obyvateľov je inej ako slovenskej národnosti.²⁸ Rokkanovská sociálne-politická etnická štiepna línia

²³ Hloušek – Kopeček (2004), s.148

²⁴ Szomolányi (1999), s.65

²⁵ Krivý, Vladimír. **Volebné výsledky** IN: Bútora – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.255

²⁶ Krivý IN Bútora – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.260

²⁷ Strany reprezentujúce maďarskú menšinu Krivý do analýzy nezaradil s poukazom na to, že pre ich volebné správanie nie je vzdelanostná úroveň určujúcim faktorom. Krivý, Vladimír. **Čo prezrádzajú volebné výsledky? Parlamentné voľby 1992-1998**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999.s.260, cf. Szomolányi (1999), s. 65

²⁸ Krivý (1999), s.66

reflektuje prirodzené vnútorné rozčlenenia slovenskej spoločnosti medzi majoritným národom a národnostným menšinami. Jej výrazom je vytvorenie duálneho stranického systému na báze etnickej príslušnosti. V praxi sa na Slovensku jedná najmä o maďarskú menšinu, keďže občania tejto národnosti sú najpočetnejší- tvoria až 10% celkovej populácie a tiež regionálne koncentrovaní. V systéme prakticky nedošlo k vzniku strany, ktorá by bola schopná osloviť voličov oboch národností. Tento stav sa stal ešte vypuklejší po zlúčení maďarských strán reprezentujúcich rôzne póly politického spektra do Strany maďarskej koalície, čím vznikla strana stojaca výlučne na etnickom základe.²⁹ Szomolányi poukázala na kľúčovú rolu etnicity pre volebné správanie maďarskej menšiny analýzou podpory maďarskej menšiny pre vstup do EU a NATO. Tá bola u jej príslušníkov nadštandardne vysoká v neprospech zvyčajných relevantných faktorov ako vzdelanie či ďalších sociálne-demografických charakteristík.³⁰

Okrem tejto tradičnej konfliktnej línie však Kopeček a Hloušek v slovenskom stranickom systéme poukázali na obdobnej *nacionalistickej konfliktnej línie transformácie*, ktorá na rozdiel od *etickej línie* nemá základ v socio-etnickej štruktúre krajiny. V jej prípade sa jedná skôr o konflikt na báze identity, v ktorom spolu zápasia jej dve politické pojatia: občianske a etnické.³¹ Táto konfliktná línia, využívajúc historické resentimenty a kolektívne zdieľané obrazy „tradičného národného nepriateľa“, má tendenciu ostro polarizovať politickú obec. V 90. rokoch sa okolo nej vyhranili viaceré politické strany. Ako príklad *nacionálne radikálnych* strán môže slúžiť SNS a HZDS, z maďarských strán najmä Spolužitie. *Nacionálne umiernenými* stranami, ktoré akcentovali občiansky charakter štátu boli najmä DS a SDSS a Maďarská občianska strana. Ostatné strany, ktoré možno označiť ako *nacionálne neutrálne*, teda nezaujali k tejto otázke vyhranený postoj, i keď vo všeobecnosti bolo možné sledovať skôr príklon k občianskemu pojatiu.³²

Ďalšou štiepnou líniou prítomnou v slovenskom systéme strán v sledovanom období bola línia *mečiarizmus -antimečiarizmus*, nazývaná aj (obnoveným) sporom o povahu režimu.

²⁹ Kopeček IN Strmiska (1999), s.50

³⁰ Szomolányi (1999), s. 65

³¹ Kopeček: **Stranický systém Slovenska** IN: Fiala, Petr – Herbut, Ryszard et al. **Stredoevropské systémy politických stran**. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s.212

³² Kopeček (2006), s. 215

Szomolányi na základe tejto konfliktnej línie diferencovala politické spektrum na dva tábory, ktoré označila ako *nacionálne-populistický vs liberálne-demokratický*, prípadne *autoritársko-mocenský vs konsenzuálne-demokratický*.³³ Mesežnikov zasa rozdelil politické spektrum na strany *štandardné*, kam zaraďuje opozičné subjekty KDĽ, DÚ, DS a SĽĽ a *neštandardné*, HZDS, SNS a ZRS.³⁴ Podstatu tejto línie vyjadril Mesežnikov slovami: „Rozdiely medzi vládnyimi a opozičnými stranami sú osobitne viditeľné v rovine ich odlišného až konfliktného chápania demokracie (autoritarizmus vs liberalizmus, konfliktualita vs konsenzualita, preferovanie hodnôt jednotlivca vs. vyzdvihovanie záujmov kolektívnych entít).“³⁵

1.3. Strany a stranický systém

Ako konštatuje Fiala³⁶, slovenský stranický systém síce bol súčasťou československého stranícko-politického systému, no možno ho v rámci tohto systému považovať za autonómny. Pomohol tomu platný volebný zákon, ktorý umožňoval vstúpiť do parlamentu i stranám, ktoré prekročili kvórum len v jednej z republík. Na federálnej úrovni neexistovali politické strany, ktoré by boli schopné získať relevantnú podporu v oboch straníckych systémoch.

Prvá fáza demokratickej tranzície, zrodenie systému (1989-1990) bola spojená so vznikom politických strán. Došlo k uvoľneniu straníckej súťaže, zrušeniu článku ústavy o vedúcej úlohy Komunistickej strany a monopolného postavenia Národnej fronty. Podľa spôsobu vzniku je možné strany rozdeliť na tri kategórie. Jednak to boli strany nové, bez politického predchodcu (KDĽ, VPN), ďalej strany historického pôvodu snažiace sa nadviazať na tradíciu pred februára 1948 (SNS, SDSS) a strany, ktoré existovali aj za

³³ Szomolányi (1999), s.14, s.62

³⁴ Mesežnikov, Grigorij. *Môžu byť široké koalície reformné?* IN: *Mosty*. 2002, č. 13

³⁵ Mesežnikov Grigorij. *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán* in Bútora, Martin – Ivantyšin, Michal et al. *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998, s. 93

³⁶ Fiala, Petr. *Politické strany a stranícko-politické systémy v Československu*. Politologický časopis, 2001, roč. 8, č.1, s. 35

predošlého režimu (KSS a DS³⁷). V druhej fáze (1990-1992) sa stranický systém ďalej kryštalizoval. Z VPN sa oddelilo HZDS, zvyšok VPN sa transformoval do ODÚ. Od KDH sa odštiepilo SKDH a KSS sa transformovala na modernú ľavicovú SDL. Nasledujúca fáza, obdobie rokov 1992-1994, je tiež nazývané obdobím prvej dominancie HZDS. Bolo charakteristické polarizáciou politiky a vznikom dvoch antagonických táborov, už spomenutých „*štandardných*“ a „*neštandardných*“ strán. Štvrtá fáza, tzv. obdobie druhej dominancie HZDS (1994-1998) sa niesla v duchu vyostrenia polarizácie politického spektra. Hlavnou politickou agendou sa stal (obnovený) spor o povahu režimu.³⁸

Pre klasifikáciu strán je prínosné sledovať *úlohu politického vodcu* v strane, s ňou súvisiacu *mieru straníckej inštitucionalizácie* a *očakávania voliča*, ktoré vzťahuje k politickej strane.

Panebianco³⁹ rozlišuje medzi dvoma typmi charizmatického vodcu so *situačnou* alebo *čistou charizmou*. Osobnosť vodcu a jeho charizma môžu byť významným pozitívnym faktorom v rannej fáze formovania strany, pre ktorú je typické vytváraním pút medzi stranou a špecifickou skupinou voličov. V slovenskom straníckom systéme zohráva osobnosť vodcu strany významnú rolu. Pri vzniku väčšiny strán môžeme pozorovať prítomnosť charizmatického vodcu: Vladimíra Mečiara (HZDS), Jána Čarnogurského (KDH), Petra Weissu (SDL) či Rudolfa Schustera (SOP). V ďalšej fáze vývoja však zvyčajne dochádza k procesu rutinizácie, teda presunu charizmy z osoby straníckeho vodcu na samotnú stranu.⁴⁰ Týmto sa líšia vodcovia so *situačnou charizmou* od vodcov s *čistou charizmou*. Strata politika so *situačnou charizmou* nemusí zanechať na strane negatívne následky, čo potvrdil napríklad odchod predsedu Čarnogurského z vedenia KDH. Naproti tomu strata politika s *čistou charizmou* môže stranu negatívne

³⁷ DS bola pred novembrom '89 súčasťou Národnej fronty pod názvom Slovenská strana obrody

³⁸ Just, Petr. **Teorie koalíc a slovenské vlády v letech 1990-2002**. Diplomová práca. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2005a, s. 23

³⁹ Panebianco, Angelo. Citovane podľa Fiala – Herbut (2003), s.182

⁴⁰ Kopeček IN Fiala – Herbut (2003), s.181

poznačiť- vid' prepad preferencií HZDS po vyhlásení Mečiara o svojom odchode z politiky po voľbách 1998.⁴¹

Panebianco ďalej definuje proces inštitucionalizácie ako „*proces konsolidácie, (...) prechod z počiatočnej fluidnej fázy, keď sa nová organizácia formuje do fázy, v ktorej je organizácia stabilizovaná*“.⁴² Proces inštitucionalizácie sprevádza posun k stabilnejšej straníckej organizácii a ideologické vymedzenie strany. Spolu s posilnením organizačnej štruktúry zvyčajne dochádza i k zmenšeniu významu straníckych lídrov, k depersonalizácii straníckej identifikácie v prospech politického programu.

Kitschelt rozdelil strany podľa očakávaní, ktoré voliča vedú k hlasovaniu za príslušnú stranu.⁴³ Preferuje buď osobnosť straníckych kandidátov (*charizmatická strana*), očakávané výhody (*klientelistická strana*) alebo získavanie nepriamych statkov vo forme kolektívnych statkov (*programová strana*). Kopeček prepojením týchto typologizácií rozlišuje tri skupiny: *charizmaticko-klientelistické strany*, (čisto) *klientelistické strany* a *programovo-inštitucionálne strany*.⁴⁴

Charizmaticko-klientelistické strany sú nerozlučne spojené s osobou lídra- zakladateľa. Sústreďujú sa najmä na budovanie patronátnej siete, programová profilácia a rozvoj straníckej identity hrajú u nich len sekundárnu úlohu. Môžu navonok deklarovať príslušnosť k niektorej straníckej rodine, no v otázke identifikácie jednoznačne prevažuje orientácia na straníckeho vodcu. Vplyv členskej základne na konanie strany je limitovaný. Do tejto kategórie je možné zaradiť strany napríklad strany HZDS a SOP. U *klientských strán* môže stranícky vodca zohrávať významnú úlohu ale skôr než úloha zastrešovať identitu strany u voliča mu prislúcha úloha organizátora. Necenia sa ani tak jeho charizmatické dispozície ako schopnosť poskytnúť strane zázemie- finančné zdroje, prepojenie na záujmové skupiny, prístup do médií a podobne. V prípade účasti na vláde majú strany tohto typu tendenciu uprednostniť uspokojenie záujmov klientely

⁴¹ Kopeček, Lubomír. **Institutionalization of Slovak Political Parties and Charismatic Leaders**, Středoevropské politické studie ,2004, roč. VI, č. 1. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=188>

⁴² Panebianco, Angelo. Citované podľa Fiala – Herbut (2003), s.179

⁴³ Kitschelt, Herbert. Citované podľa Fiala – Herbut (2003), s.190

⁴⁴ Kopeček IN: Fiala – Herbut (2003), s.193

prostredníctvom štátnych zdrojov. Rovnako ako u predošlého typu stranícka identita a profilácia nie je prioritou strany. Príkladom zo slovenskej politickej scény môžu byť ZRS a SNS počas ich účinkovania vo vládnej koalícii. Pre *programovo-inštitucionálne* strany charizmatiký vodca môže hrať kľúčovú rolu v počiatočnej fáze strany. Tým, tieto strany odlišuje od predošlých typov je depersonalizácia charizmy a relatívne vysoká miera inštitucionalizácie. Strany kladú dôraz na budovanie vnútrostraníckych organizačných štruktúr, straníckej identity a snažia sa ideologicky profilovať. Keďže v otázke svojho sebauvednenia nie sú nezdravo viazané na osobu straníckeho lídra a uspokojovanie klientských potrieb nie je ich absolútnou prioritou, zvyčajne majú strany tohto typu vyššiu životnosť oproti ostatným dvom typom. Ako príklad môže slúžiť KDH alebo KSS.

Straníckym systémom sa rozumie súhrn strán, vzťahov medzi nimi a vzťahov medzi stranami a štátnym politickým zriadením. Jean Blondel vymedzil ako kľúčové kritériá pre typologizáciu straníckeho systému počet strán, ich veľkosť a ideológiu.⁴⁵ Podľa počtu a veľkosti strán ich rozdelil do štyroch veľkých skupín na základe priemerného súčtu preferencií najdôležitejších strán. *Bipartizmus* alebo systém dvoch strán je charakterizovaný tým, že súčet preferencií dvoch najväčších strán je minimálne 89% a zároveň žiadna z týchto dvoch strán neprevyšuje druhú o viac než 10%. Pre *tripartizmus* alebo systém dva a pol strany je typické, že súčet preferencií dvoch najväčších strán sa pohybuje medzi 75 % a 80 % a rozdiel medzi nimi je väčší než v prípade bipartizmu. Tretia strana je omnoho slabšia ako prvé dve najsilnejšie strany. Ako *multipartizmus s dominujúcou stranou* je stranícky systém podľa jeho typológie označený v prípade, v systéme, v ktorom sú prítomné štyri a viac politických strán, súčet preferencií dvoch najväčších z nich sa pohybuje medzi 62 % a 65 %. Za dominujúcu považuje Blondel stranu, ktorá dosiahne aspoň 40 % hlasov a je potrebná k vytvoreniu väčšinovej vlády. Posledným typom je *čistý multipartizmus*, v ktorom na rozdiel od predchádzajúceho typu absentuje dominujúca strana a súčet preferencií dvoch najväčších strán sa pohybuje medzi 49% a 50%.

⁴⁵ Novák (1997), s.167

Na základe počtu strán je možné slovenský stranický systém v rámci Blondelovho vymedzenia zaradiť ako *multipartizmus*. Ten môže podľa Blondela existovať v dvoch variáciách. Ako *multipartizmus s dominujúcou stranou* alebo ako *čistý multipartizmus*. Usudzujúc na základe súčtu preferencií dvoch najsilnejších strán slovenský stranický systém spadá na prvý pohľad pod kategóriu *čistého multipartizmu*- dva najsilnejšie subjekty, HZDS a SV získali dokopy približne 45% všetkých hlasov. Je však potrebné uvážiť, že odstup ďalších dvoch subjektov- KDĽK a Maďarskej koalície- nebol značný, naopak, obe strany dosiahli volebný výsledok len tesne zaostávajúci za druhou najsilnejšou stranou. Navyše prítomnosť Hnutia za demokratické Slovensko zhruba vyhovuje Blondelovmu kritériu pre dominujúcu stranu: v sledovanom období, v predčasných parlamentných voľbách 1994, získalo 35 % a nebolo bez nej možné zostaviť väčšinovú vládu. Aplikujúc Blondelovu typológiu teda možno slovenský stranický systém v rokoch 1994-1998 s istými výhradami charakterizovať ako *multipartizmus s dominujúcou stranou*.⁴⁶

Giovanni Sartori pri typologizácii stranického systému kombináciou kritérií počtu strán a ideologickej vzdialenosti relevantných strán, teda ich polarizácie, vymedzil sedem variácií stranického systému.⁴⁷ Stranícke systémy sa predne delia na systémy nesúťaživé, kam spadá *systém jednej strany* a *systém s hegemonnou stranou* a systémy súťaživé. Prvým typom súťaživého stranického systému je *systém s prevládajúcou stranou*. V systéme panuje súťaživé prostredie, platí rovnosť príležitostí pre všetky politické strany, avšak nedochádza v ňom k rotácii či alternácii. V systéme existuje dominantná strana, ktorá minimálne trikrát po sebe obsadí nadpolovičnú väčšinu kresiel v zastupiteľskom orgáne. *Dvojstranícky systém* je systém, v ktorom šancu zvíťaziť vo voľbách, obsadiť väčšinu poslaneckých mandátov a vytvoriť jednofarebnú vládu majú len dve zo v systéme prítomných strán. Jedná sa o dostredivý, vyvážený a stabilný systém, ktorého podstatou je alternácia alebo trvalé očakávanie alternácie vlády. *Umiernený pluralizmus* je charakterizovaný prítomnosťou najmenej troch, navyše potom piatich až šiestich strán.

⁴⁶ Kopeček IN: Fiala – Herbut (2003), s.196

⁴⁷ Sartori, Giovanni. **Strany a stranické systémy**. Brno: CDK, 2005, s. 130

Charakterizuje ho slabá polarizácia, dostredivé súperenie a bipolárna konfigurácia- dve koalície strán sa posúvajú k ťažisku, ktoré ale nikdy samy neokupujú. Všetky strany sú orientované na vládnutie a v systéme absentujú relevantné antisystémové strany. *Polarizovaný pluralizmus* sa vyznačuje prítomnosťou najmenej piatich a najviac ôsmich relevantných strán. Prítomné sú antisystémové strany, ktoré zaujímajú bilaterálnu opozíciu. Stranícky systém tohto typu má odstredivý charakter a je charakteristický vysokou polarizáciou. Posledným typom Sartoriho členenia je *atomizovaný systém*.

Podľa faktoru počtu strán možno slovenský stranícky systém v Sartoriho typológii označiť za *pluralizmus*. Ten môže existovať v dvoch obmenách: ako *polarizovaný pluralizmus* a ako *pluralizmus umiernený*. V sledovanom období možno rozlíšiť aspoň osem relevantných politických subjektov (HZDS, ZRS, SNS, DU, KDH, SĎP, MKDH, Spolužitie). Z hľadiska počtu strán teda ide o *polarizovaný pluralizmus*. V systéme sú zastúpené i dve extrémne strany na opačných póloch politického spektra, čo je typické pre túto kategóriu.⁴⁸

Ako však upozorňuje Kopeček, problémom pri uplatnení tejto typológie na slovenský systém strán je Sartoriho hlavný triediaci faktor „ideologická vzdialenosť“. Po voľbách 1994 totiž došlo k sformovaniu vlády, ktorá sa o obe tieto extrémne strany opierala umiestnené, čo Sartori vo svojom členení nepredpokladal. Keďže v slovenskom straníckom systéme je orientácia voličov na klasické ideologické prúdy veľmi malá, pravo - ľavé štiepenie, ktoré tvorí základ Sartoriho typológie nie je možné naplno uplatniť.⁴⁹

⁴⁸ Kopeček IN: Fiala – Herbut (2003), s.200

⁴⁹ Kopeček IN: Fiala – Herbut (2003), s.200- 201

2. Voľby 1994

V roku 1994 sa na Slovensku dvakrát zmenila vláda. Prvá zmena odstavila od moci HZDS a SNS a vytvorila na širokú vládu „*štandardných*“ strán. Predčasné parlamentné voľby v jeseni 1994, prvé voľby v samostatnej Slovenskej republike, znamenali zásadný obrat v ďalšom smerovaní Slovenska. Napriek očakávaniam opäť priviedli k moci strany bývalej vládnej koalície, ktoré bývajú slovenskými politológmi označované za strany „*neštandardné*“. Ich ďalšie pôsobenie v rokoch 1994- 1998 malo výrazný vplyv na pokračujúci demokratizačný proces a formovanie stranického systému na Slovensku.

2.1. Politická situácia na Slovensku v roku 1994

Po oslabení HZDS o skupinu poslancov okolo Milana Kňažka na sklonku roka 1993 bolo HZDS nútené aj formálne potvrdiť *de facto* existujúcu koaličnú spoluprácu so SNS. Tá, hoci na spoluprácu s HZDS pristúpila, nebola v tejto otázke jednotná,⁵⁰ čo sa prejavilo v štiepení strany začiatkom roku 1994, ktoré vyústilo do pádu druhej Mečiarovej vlády. Predseda SNS Ľudovít Černák najprv v reakcii na protizákonné zvolenie Mariána Andela za podpredsedu poslaneckého klubu SNS založil vlastný Národnodemokratický klub poslancov SNS.⁵¹ Andel, ktorý bol v tom čase podpredseda vlády SR a teda nevykonával poslanecký mandát, v SNS reprezentoval frakciu, ktorá bola naklonená ďalšej spolupráci s hnutím Vladimíra Mečiara. Ústredná rada SNS následne Černákovi a užšiemu vedeniu SNS vyslovila nedôveru a vyzvala ich aby odstúpili. Ten tak spolu s poslancami

⁵⁰ Prispela k tomu i aféra okolo Mečiarovho prejavu zo Zlatej Idky. Tento interný prejav k funkcionárom HZDS bol zverejnený na stránkach denníka Slovenský východ. Mečiar v ňom načrtol svoje politické ciele a metódy. Vyplynulo z neho, že si za peniaze štátu kupuje podporu rôznych organizácií, medziiným Matice Slovenskej: „*za korunu sme im dali Neografiu, ktorá má hodnotu 600 miliónov (...) ale nemajú to zadarmo.*“ O prípadných predčasných parlamentných voľbách sa predseda HZDS vyjadril takto: „*prevalcujeme všetko, nech sa deje vôľa Božia, že sa do toho pustíme tak, že sa všetci budú diviť.*“ Viď Marián Leško- Štulajter Ivan. **Dejiny Slovenska. Zvláštna príloha denníka SME, 29. 12. 2007**, s.2, dostupné z http://www.sme.sk/cdata/3657422/lesko-stulajter_dejiny-slovenska_012008.pdf V súvislosti so svojim koaličným partnerom SNS odporúčal využiť rozštiepenie strany na dve frakcie a prebrať časť jej voliárskej základne. Viď Kopeček, Lubomír. **Politické strany na Slovensku**, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007 s.153

⁵¹ Leška, Vladimír. **Slovensko 1993- 2004. Léta obav a nadějí**. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006, s.28 a s.29

Národnodemokratického klubu takmer o mesiac neskôr urobil, keď v proteste proti priebehu mimoriadneho snemu SNS opustili snem i stranu a iniciovali vznik Národnodemokratickej strany- Novej alternatívy. Po Černákovom odchode bol za predsedu SNS zvolený Ján Slota, za podpredsedov Marián Andel a Vít'azoslav Móric.⁵²

Štiepenie neobišlo ani HZDS. Vo februári 1994 založil vtedajší minister zahraničných vecí Jozef Moravčík spolu s podpredsedom vlády Romanom Kováčom a deviatimi poslancami za HZDS v rámci hnutia novú platformu: Alternatívu Politického Realizmu. Jej cieľom mala byť transformácia HZDS, vytvorenie širokej koalície a vypísanie predčasných volieb. V reakcii na tento krok zbavilo Hnutie oboch ministrov členstva v strane, a tí podali demisiu.⁵³

HZDS, čeliace vyhlídkam menšinovej vlády, sa rozhodlo iniciovať petičnú akciu pre vyhlásenie referenda o predčasných voľbách. Jednou z navrhovaných otázok, o ktorých sa mali občania vysloviť bola i otázka, či tí poslanci, ktorí opustia poslanecký klub za ktorý kandidovali majú byť zbavení poslaneckého mandátu.⁵⁴ Takáto formulácia ale bola v rozpore s Ústavou SR, konkrétne s jej článkom 73, podľa ktorého poslanci „*mandát vykonávajú osobne podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie sú viazaní príkazmi*“.

Referendum sa nakoniec nekonalo, pretože HZDS sa nepodarilo zabezpečiť potrebný počet platných podpisov.⁵⁵

Katalyzátorom ďalšieho vývoja sa stal prezident Michal Kováč. Prijal demisie Moravčíka a Romana Kováča, no odmietol menovať na uprázdnený post ministra zahraničných vecí nominanta SNS Jozefa Prokeša. Následne 9. marca vystúpil v parlamente so správou o stave republiky. Ostro v nej kritizoval situáciu na slovenskej politickej scéne, najmä podiel predsedu vlády Mečiara na vyhrocovaní rozporov: „*kto vysloví iný názor, iné*

⁵² Leška (2006), s.29

⁵³ Leška (2006), s.29

⁵⁴ Leška (2006), s.29

⁵⁵ Podľa Ústavy SR (článok 95) je na referendum iniciované občanmi potrebné zozbierať 350 000 platných podpisov. HZDS deklarovalo, že žiadosť podporilo až 420 000 občanov, preverením sa však ukázalo, že platných bolo len 230 000.

*stanovisko, je postupne nelojálny, nesolidárny a nakoniec zradca“.*⁵⁶ Po prezidentovom prejave navrhol poslanec KDH Ladislav Pittner vysloviť predsedovi vlády nedôveru. Krok k vyriešeniu krízy urobila SDL. Ponúkla HZDS koaličnú spoluprácu, ktorú však podmieňovala neúčastou SNS a samotného Mečiara vo vláde. Takto sa snažila zabrániť Mečiarovmu návratu do niektorej ústavnej funkcie,⁵⁷ HZDS ale jej ponuku odmietlo. Dňa 11. marca 1994 bola predsedovi vlády v parlamente vyslovená nedôvera.

Zostavením novej vlády bol poverený Jozef Moravčík. Na jej sformovaní sa dohodli zástupcovia SDL, KDH, AD, APR a NDS.⁵⁸ Prezident vymenoval 14.marca Moravčíka za predsedu novej vlády. Keďže zúčastnené strany spolu disponovali len 66 hlasmi, svojimi hlasmi ich podporili i maďarskí poslanci. SDL získala vo vláde šesť, KHD päť a zástupcovia AD, APR a NDS spolu sedem kresiel. Rozhodujúcim momentom pre ďalší politický vývoj sa stala otázka predčasných volieb, konaním ktorých svoj vstup do vlády SDL podmienila. Tesne po svojom menovaní teda vláda prijala ústavný zákon, podľa ktorého sa mali konať 30. septembra a 1. októbra voľby do Národnej Rady Slovenskej Republiky. Krátke pôsobenie Moravčíkovej vlády bolo hodnotené v zahraničí vcelku pozitívne, vláda zastavila Mečiarove privatizácie, zamerala sa na udržanie makroekonomickej stability a zlepšila vzťahy s maďarskou menšinou.⁵⁹

2.2. Predvolebná kampaň a výsledky volieb

Vláda disponovala parlamentnou väčšinou a mohla tak dovládnuť až do konca volebného obdobia v roku 1996. Rozhodnutie usporiadať predčasné parlamentné voľby bolo najmä výsledkom tlaku SDL ktorá ich vypísaním podmieňovala svoju účasť vo vláde. Jej predstavitelia verili, že strane prinesú predčasné voľby výrazný zisk. Stalo sa však, že Moravčíkova vláda však doplatila na svoje krátke pôsobenie; trvala prikrátko na to aby sa

⁵⁶ Citované podľa Leška (2006), s. 30

⁵⁷ Leška, (2006), s.30

⁵⁸ AD- Aliancia Demokratov, subjekt, ktorý vznikol v roku 1993 secesiou od HZDS. Jej predsedom bol Milan Kňažko

⁵⁹ Leška, (2006), s.34

mohli prejavili jej pozitívne kroky, zato ale dosť dlho na to aby prevzala v očiach voličov zodpovednosť za stav krajiny.⁶⁰

Počas polročného pobytu v opozícii používalo HZDS mimoriadne ostrú rétoriku. Zmenu vlády označil predseda Mečiar za protiústavný puč pod taktovkou prezidenta Kováča.⁶¹ Strany vládnej koalície hnutie prezentovalo ako nelegitímne, protiústavne a nezákonne konajúce živly v službách zahraničných privatizérov.⁶² Poukazovaním na fakt, že vládna koalícia závisela od podpory MKDH a Spoluzitíia HZDS zapojilo v slovenskej politike účinnú „maďarskú kartu“. HZDS pred voľbami zorganizovalo masívnu volebnú kampaň, na ktorej sa podieľali i členovia volebného tímu talianskeho Forza Italia.⁶³ Volební lídri hnutia dokonca spolu naspievali pieseň, Vivat Slovakia, ktorá sa stala oficiálnou hymnou kampane HZDS. Svojsky podporila kampaň HZDS i Slovenská televízia, ktorá v deň volieb, napriek moratóriu na volebnú agitáciu, odvysielala rozhovor s Vladimírom Mečiarom, podľa ktorého bolo predsedovi HZDS údajne odoprené jeho volebné právo.⁶⁴

So vznikom Slovenskej republiky došlo k naplneniu základných požiadaviek SNS. Pred voľbami tak strana stála pred úlohou nájsť svoju novú politickú agendu. Po odchode umierneného krídla sa v strane posilnili nacionalistické tendencie.

Najsilnejší ľavicový subjekt, SDE, sa pred voľbami snažil integrovať ľavú časť politického spektra a vytvoriť silnú sociálnodemokratickú stranu. Do predčasných parlamentných volieb v kandidovala SDE vo volebnej koalícii so Sociálnodemokratickou stranou Slovenska, Stranou zelených na Slovensku a Hnutím poľnohospodárov Slovenskej republiky pod názvom Spoločná voľba. Vytvorenie ľavicovej koalície priblížilo tento blok strán k štandardným európskym demokratickým a socialistickým stranám. Vo svojom predvolebnom programe sa koalícia prihlásila k podpore integrácie

⁶⁰ Leško – Štulajter (2007), s.3

⁶¹ Lebovič Peter IN: Bútora- Mesežnikov- Bútorová (1999), s.24

⁶² Lebovič Peter IN: Bútora- Mesežnikov- Bútorová (1999), s.24

⁶³ Kopeček, (2007), s.154

⁶⁴ Just (2005a), s.48

Slovenska do európskych politických a ekonomických štruktúr, politickému pluralizmu a obmedzenej vláde väčšiny.⁶⁵

Samostatne do volieb kandidoval nový subjekt na politickej scéne, krajne ľavicové ZRS. Svoju volebnú kampaň založilo na spochybňovaní transformácie, vyzdvihovaní režimu pred rokom 1989 a presadzovaním väčšej roly štátu v ekonomike a sociálnej politike.⁶⁶ Z ľavicových strán kandidujúcich vo voľbách možno zmieniť i kandidatúru „obnovenej“ KSS.

Kresťanskodemokratické hnutie do šlo do volieb ako najsilnejší pravicový subjekt. Vo svojom volebnom programe akcentovalo princípy demokracie a právneho štátu, trhovej ekonomiky a osobnú zodpovednosť.⁶⁷ O liberálneho voliča sa vo voľbách uchádzala DÚ. Vo svojom volebnom programe kládla dôraz na zodpovednosť jednotlivca, zníženie daňového zaťaženia a vytvorenie priestoru na slobodné podnikanie.⁶⁸ Občiansky program vo voľbách ponúkala aj DS.

Voličov maďarskej národnosti sa snažila osloviť Maďarská koalícia, volebná koalícia zložená z troch menších strán. Pred voľbami predstavila program založený skôr na etnickom ako občianskom princípe. Svoje požiadavky artikulovala v tzv. Komárňanskej výzve, v ktorej pre maďarskú menšinu na Slovensku žiadala vznik kultúrnej a školskej autonómie. Presadzovala územnosprávne členenie krajiny na etnickom základe.⁶⁹

Voľby do Národnej Rady Slovenskej Republiky sa konali 30. septembra a 1. októbra. Kandidujúce subjekty museli pre vstup do parlamentu prekonať kvórum piatich percent pre samostatnú stranu, sedem pre koalíciu dvoch alebo troch strán a desať pre štvor- a viacčlenné koalície. Mandáty sa rozdeľovali pomocou Hagenbach- Bischoffovej

⁶⁵ Lid'ák, Ján – Koganová, Viera – Leška, Dušan: **Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989.** Bratislava: Ekonomická univerzita, 1999, s. 70

⁶⁶ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.70

⁶⁷ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.72

⁶⁸ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.73

⁶⁹ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.74

metódy. Do volieb kandidovalo celkovo osemnásť subjektov, do parlamentu sa ich dostalo len sedem.⁷⁰

Strana	Hlasy (%)	Mandáty v NR SR
HZDS/RSS	34,96	61
Spoločná voľba	10,41	18
MK	10,18	17
KDH	10,08	17
DÚ	8,57	15
ZRS	7,34	13
SNS	5,40	9
Spolu		150

Tab. 1: Voľby do NR SR, 30.9.- 1.10.1994.⁷¹

Voľby za účasti 77,5 % oprávnených voličov prekvapivo napriek prieskumom vyhralo HZDS/RSS, ktorému sa podarilo dokonale využiť svoje opozičné postavenie. V Národnej rade Slovenskej republiky získalo 61 mandátov.

Ľavicovej volebnej koalícii Spoločná voľba sa nepodarilo naplniť očakávania, ktoré s predčasnými voľbami spájala. SV vo voľbách získala 10,41 % hlasov, a len tesne prekročila parlamentný prah, ktorý pre koalíciu štyroch subjektov predstavoval 10 %. V Národnej rade obsadila 18 mandátov. Je možné rozlíšiť viacero príčin slabého výsledku SV. Najsilnejšej strane volebnej koalície- SDE- sa nepodarilo dostatočne jasne sformulovať svoj politický profil. Strana bola slabo identifikovateľná a zanedbala komunikáciu so svojou voličskou základňou. Pravdepodobne ju v očiach časti jej voličov kompromitovala vládna spolupráca s pravicovými a stredopravými stranami Moravčíkovej vlády. Taktiež strana umiernenými vyhláseniami prenechala priestor antisystémovému Združeniu robotníkov Slovenska, ktorého populisticky ladená, extrémne ľavicová rétorika od SDE odlákala istý segment jej voličov. Časť potenciálnych voličov SDE mohlo viazať aj HZDS, ktoré do volieb vstúpilo v koalícii

⁷⁰ reálne však bolo v parlamente strán zastúpených oveľa viac, viď podkapitolu volebný systém

⁷¹ zdroj: Štatistický úrad Slovenskej Republiky, www.statistics.sk

s ľavicovou Roľníckou stranou Slovenska. V neposlednom rade svoju rolu pravdepodobne zohral i nešťastne zvolený, do značnej miery ambivalentný, názov volebnej koalície, ktorý si časť voličov nemusela automaticky asociovať s ľavicovými stranami, ktoré sa v nej spojili.⁷²

Výsledok 10,18 % a 17 poslancov v NR SR pre maďarské strany potvrdilo, že ich spoločná volebná spolupráca bola krokom správnym smerom. Výsledok vo voľbách bol najlepším, aký sa maďarskej politickej reprezentácii na Slovensku do toho dňa podarilo dosiahnuť. KHD so ziskom 10,08 % tiež zaznamenalo mierny nárast. V parlamente získalo rovnako 17 mandátov. DÚ dosiahla 8,57 %, čo tiež možno považovať za úspech, keďže strana vznikla len krátko pred parlamentnými voľbami. Obsadila 15 mandátov.

Úspech vo voľbách dosiahlo Ľuptákovo ZRS. So ziskom 7,34 % hlasov mu v parlamente pripadlo 13 kresiel. Naopak volebná podpora SNS klesla na 5,4 % (9 mandátov), čo bol oproti voľbám 1992 pokles. Pod vedením nového predsedu Jána Slotu sa posunula do radikálnejšej pozície, na ktorú pozitívne reagovala len časť jej minulých voličov. Jej preferencie tiež negatívne ovplyvnilo vnútrostranícke štiepenie strany zo začiatku roka a následný vznik NDS, resp. DÚ.

2.3. Sformovanie vlády

Poverenie na zostavenie vlády prevzal od prezidenta mesiac po voľbách predseda HZDS Vladimír Mečiar. Hnutie voľby síce vyhralo, no i v prípadnej koalícii so svojim najbližším partnerom SNS nedisponovalo dostatočným počtom mandátov na utvorenie vlády. Do dosiahnutia väčšiny HZDS a SNS v parlamente chýbalo šesť hlasov. Strany, ktoré tvorili Moravčíkovu vládu boli v podobnej situácii. Po parlamentných voľbách ich v Národnej rade zastupovalo dohromady len 50 poslancov a ani v prípade opätovnej podpory od strán maďarskej koalície (17 mandátov) nemohli pomýšľať na sformovanie väčšinovej vlády.

⁷² Kopeček (2007), s.191

Do riešenia patovej situácie sa zapojil prezident s výzvou na širokú koalíciu HZDS a strán bývalej Moravčíkovej vlády. Túto možnosť zmietlo zo stola samotné HZDS, keď svojimi neustávajúcimi útokmi na hlavu štátu a spochybňovaním volebného výsledku Demokratickej únie odradilo všetkých prípadných koaličných partnerov.⁷³

V momente, keď ani jeden zo „straníckych blokov“ nebol schopný sformovať vládu sa jazyčkom na váhach stala ZRS. Združenie šlo do volieb ako strana protestu, ktorá sa vyhraňovala proti celému politickému spektru. Sám predseda HZDS Mečiar sa pôvodne staval k možnosti koaličnej spolupráce so ZRS značne skepticky: „*pri všetkej úcte k robotníkom, predsa pri každom sociálnom zákone pri rozpočte štátu musia byť proti. Nemohli by vládu v takýchto krízových momentoch podporiť*“.⁷⁴ Koalícia s extrémne ľavicovým ZRS pre Mečiara predstavovala až poslednú možnosť ako zostaviť vládu. Pokúsil sa dohodnúť na spolupráci s SDE a KDH. SDE však spoluprácu s HZDS odmietla a KDH ju podmienilo 15 demokratizačnými podmienkami, ktoré boli pre Mečiara neakceptovateľné.⁷⁵ Predsedu HZDS nakoniec o možnom fungovaní vlády za účasti ZRS presvedčila až parlamentná schôdza, tzv. noc dlhých nožov, z 3. na 4. novembra 1994.⁷⁶

Napriek tomu, že Moravčíkova vláda už zložila do rúk prezidenta demisiu a bola tak len poverená výkonom moci do sformovania novej vlády, poslanci HZDS, SNS a ZRS 3. novembra v parlamente vyslovili nedôveru ministrovi vnútra Ladislavovi Pittnerovi a ministrovi privatizácie Milanovi Janičinovi. Vzápätí v celonočnom, 22 hodinovom legislatívnom maratóne sústredili vo svojich rukách všetku moc v štáte. Odvolali generálneho prokurátora, členov Prezídia FNM, predsedu Najvyššieho kontrolného úradu a riaditeľa Slovenského rozhlasu. Do uvoľnených funkcií dosadili svojich predstaviteľov.

⁷³ Leška (2006), s.43

⁷⁴ Leško, Marián. **Príbeh sebadiskvalifikujúceho favorita**. IN: Bútora, Martin – Šebej, František. **Slovensko v šedej zone. Rozšírenie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska**. Bratislava: IVO 1998, s.27

⁷⁵ Just, Petr (2005a), s.52 a s.53

⁷⁶ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.109

Pri vytváraní parlamentných výborov došlo k porušeniu zásady proporcionality.⁷⁷ V Mandátovom a imunitnom výbore malo HZDS samotné nadpolovičnú väčšinu členov, v Osobitnom kontrolnom orgáne, slúžiacom na kontrolu SIS dokonca žiaden opozičný poslanec nebol. Naopak, vo výbore pre životné prostredie a ochranu prírody bolo z jeho 19 členov až 16 z radov opozície.

Koaličnú dohodu podpísali 1. decembra 1994 predseda HZDS Vladimír Mečiar, RSS Ján Delinga, ZRS Ján Ľupták a SNS Ján Slota.⁷⁸ Prezident vymenoval novú vládu 13. decembra 1994, dôveru v parlamente získala 20. januára 1995. Najsilnejšie postavenie vo vláde získalo HZDS, ktoré obsadilo 11 zo 17 vládnych postov. Z ostatných strán ZRS získalo post podpredsedu vlády SR pre sociálny a duchovný rozvoj, ministerstvo spravodlivosti, ministerstvo pre správu a privatizáciu národného majetku a ministerstvo výstavby a verejných prác a troch štátnych tajomníkov. SNS získalo kontrolu nad rezortmi obrany a školstva a dvoch štátnych tajomníkov. Roľnícka strana Slovenska dostala post jedného štátneho tajomníka.⁷⁹ V roku 1998, pol roka pred voľbami, získala Nová agrárna strana, nástupnícka strana RSS, aj ministerské zastúpenie. Ministra financií za HZDS Sergeja Kozlíka vystriedal na poste predstaviteľ najmenej koaličnej strany Miroslav Maxon. Počas jeho pôsobenia ale NAS splynula s HZDS.⁸⁰

3. Vývoj koaličných strán v období 1994-1998

Vládnu koalíciu po predčasných parlamentných voľbách utvorili strany HZDS, ZRS a SNS, ktoré bývajú označované za strany založené na nacionalizme, populizme extrémizme.⁸¹ Počas volebného obdobia 1994-1998 sa v slovenskom straníckom systéme

⁷⁷ Just, Petr. **Slovenská republika**. IN: Cabada, Ladislav – Dvořáková, Vladimíra et al. **Komparace politických systémů III**. Praha: Oeconomica, 2004, s.91

⁷⁸ Keďže RSS v ďalšom vývoji hrala marginálnu rolu, pozornosť sa ďalej v práci upriami na zvyšné strany volebnej koalície, HZDS, ZRS a SNS. Pre úplnosť treba dodať, že strana sa v novembri 1997 zlúčila s opozičným Hnutím poľnohospodárov Slovenska a vytvorili spolu Novú agrárnu stranu. Pred voľbami 1998 sa NAS zlúčila s HZDS.

⁷⁹ Leška (2006), s.45

⁸⁰ Just (2005a), s.55

⁸¹ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.77

presadil konfrontačný politický štýl. Predmetom sporu sa stalo samotné chápanie výkonu politiky. Zatiaľ čo opozícia zdôrazňovala jej konsenzuálny charakter, pojmá vlády u koalíčných strán sa skôr blížilo k tomu, čo Sartori označuje ako tyranu väčšiny a Jefferson s Madisonom volebným despotizmom.⁸²

Koalícia tiež porušovaním „pravidiel hry“ a ignorovaním rozhodnutí Ústavného súdu smerovala k „*nastoleniu režimu neliberálnej demokracie, čiže režimu, v rámci ktorého demokraticky zvolené elity ignorujú ústavný rámec svojej moci a praktizujú demokraciu bez ústavného liberalizmu*“.⁸³ Spolupráca vládnych strán nebola založená na programovej zhode ale skôr na pragmatických výhodách vládnutia.⁸⁴ Koalícia pretrvala celé vládne obdobie. K jej stabilite pri konfliktoch medzi vládnymi stranami prispela i opozičná SDL, ochotná v kľúčových situáciách podporiť menšinovú vládu HZDS.

3.1. Hnutie za demokratické Slovensko

Hnutie za demokratické Slovensko vzniklo v roku 1991 odštiepením frakcie Za demokratické Slovensko od VPN. Na ustanovujúcom sneme v Banskej Bystrici bol za predsedu strany zvolený Vladimír Mečiar. Profilovalo sa ako širokospektrálny politický subjekt, ktorý, slovami svojho podpredsedu A.M. Húsku HZDS smeroval „*k strane stredu ľudového charakteru*“.⁸⁵ Program strany presadzoval národne- sociálnu agendu. Hnutie však v sebe agregovalo rôzne, často aj protichodné záujmy, a preto bol politický program účelovo všeobecný a nekonkrétny. Integrujúcim prvkom strany a významným zdrojom jej volebnej podpory boli najmä charizmatické kvality lídra Mečiara.

V rokoch 1994 až 1998 ako najsilnejšia vládna strana HZDS dominovalo straníckemu systému na Slovensku. Jeho štýl vykonávania moci a osoba predsedu Mečiara

⁸² Gbúrová, Marcela. **Na ceste k politike štandardu**. Prešov: Náuka, 2000, s.148

⁸³ Mesežnikov, Grigorij. **Voľby 1998 a vývoj systému politických strán** IN: Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.43

⁸⁴ Napríklad Združenie robotníkov Slovenska svojou účasťou na vláde v podstate negovalo svoj predvolebný program

⁸⁵ Mesežnikov, Grigorij IN: Bútorá, Martin (ed). **Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997, s.27

polarizovali zásadným spôsobom politickej elity i celú spoločnosť. Ako konštatuje Kopeček: „všetky slovenské politické strany boli v 90. rokoch postavené pred otázkou, či sú s týmto subjektom ochotné spolupracovať. Zodpovedanie tejto otázky bolo veľmi významné pre ich pozíciu v straníckom systéme.“⁸⁶

Udalosti z jari 1994, ktoré viedli k pádu druhej Mečiarovej vlády na štvrtom sneme HZDS v Prešove označili jeho delegáti za „zradu“, za ktorú boli zodpovední spoločne opozícia, odpadlíci z HZDS a prezident Kováč.⁸⁷

Spolu s ľavicovým Združením robotníkov Slovenska a nacionalistickou Slovenskou národnou stranou HZDS sformovalo po voľbách 1994 vládnu koalíciu. Šlo o nerovný zväzok, keďže samo HZDS v koalícii obsadilo 11 z celkového počtu 17 vládnych postov.⁸⁸ Vo vzťahu ku svojim vládnym partnerom teda HZDS jasne dominovalo. Malová a Rybář konštatujú, že kabinet po väčšinu času konal ako by bol tvorený len jedinou stranou,⁸⁹ Kusý vzťah menších koaličných partnerov k HZDS prirovnal k slepej poslušnosti.⁹⁰ Vládna koalícia čelila jedinej vážnejšej kríze v roku 1996, ktorá sa týkala personálneho obsadenia postov v Slovenskej poisťovni. Najsilnejšia strana koalície ju však s tichou podporou SDE zvládla.

Volebné obdobie hnutie zahájilo v konfrontačnom duchu. Jeho poslanci opakovane spochybňovali volebný výsledok Demokratickej únie, strany, v ktorej bolo zastúpených mnoho jeho bývalých členov ako napríklad Roman Kováč, Ján Budaj, Milan Kňazko či predseda dočasnej vlády Jozef Moravčík. DÚ mala svoj volebný zisk dosiahnuť nelegitímnym spôsobom – sfaľovaním petičných hárkov, a preto mal byť podľa predstaviteľov hnutia jej volebný výsledok anulovaný a jej mandáty rozdelené medzi zvyšné parlamentné subjekty.⁹¹ HZDS iniciovalo prostredníctvom koalíciou

⁸⁶ Kopeček (2007), s.143

⁸⁷ Kopeček (2007), s. 154

⁸⁸ Kopeček (2007), s.155

⁸⁹ Malová, Darina – Rybář, Marek: **The impact of constitutional rules on institutionalization of democracy in Slovakia** IN: Dvořáková, Vladimíra (ed). **Success or failure: ten years after**. Praha : Česká společnost pro politické vědy, 1999, s.71

⁹⁰ Kusý, Miroslav. **Dvaja premiéri**, IN: **Mosty**, 1999, č.42

⁹¹ Leško – Štulajter (2007), s.3

kontrolovaného Mandátového a imunitného výboru vznik osobitnej parlamentnej vyšetrovacej komisie pod vedením poslanca hnutia Dušana Macušku, ktorá mala prešetriť tieto obvinenia.

Postoj HZDS k osobe Michala Kováča poznamenal vzťah celej koalície k ústavnému činiteľovi. Vzťahy medzi prezidentom Kováčom a jeho materskou stranou sa od jeho zvolenia postupne zhoršovali. V novembri 1993 odmietol Kováč menovať na post ministra pre správu a privatizáciu národného majetku Ivana Lexu, kandidáta blízkeho Mečiarovi. Ten ho menoval štátnym tajomníkom rezortu a na post ministra už ďalšieho kandidáta nenavrhol. Začiatkom roka 1994 predseda vlády požiadal prezidenta o odvolanie „rebelujúcich“ ministrov Moravčíka a Romana Kováča, no prezident mu opäť nevyhovel.⁹² Obaja krátko na to sami podali demisiu. Mečiar na uprázdnený post ministra zahraničných vecí navrhol menovať Jozefa Prokeša, čo prezident Kováč pre údajnú Prokešovu nedostatočnú kompetentnosť neurobil.⁹³ Konečne, prezident v marci roku 1994 v parlamente po prvý krát využil svoju právomoc a predniesol v parlamente správu o stave republiky, v ktorej okrem iného obvinil Mečiara zo snahy odstrániť ho z funkcie prezidenta.⁹⁴ Po vytvorení vlády na jeseň 1994 HZDS okrem komisie zaoberajúcej sa volebným výsledkom DÚ iniciovala aj vznik ďalšej, ktorá sa mala zaoberať podielom prezidenta Kováča na „kríze ústavného zriadenia“.⁹⁵

Vládna koalícia sa počas trvania Kováčovho mandátu sústavne snažila okliešťovať jeho kompetencie. V roku 1995 novelou zákonov o Slovenskej informačnej službe a Armáde SR prešla právomoc menovať riaditeľa SIS a náčelníka Generálneho štábu Armády SR z prezidenta na predsedu vlády. Za riaditeľa SIS predseda vlády menoval Ivana Lexu. V tom istom roku novelou zákona o spôsobe vykonania referenda boli obmedzené

⁹² Podľa znenia vtedajšej ústavy prezident nemal povinnosť akceptovať návrhy ministerského predsedu. Od novely ústavy z roku 2001 prezident musí odvolať alebo vymenovať ministra podľa premiérovho želania, nemá ale žiaden termín, dokedy tak musí urobiť.

⁹³ Leška (2006), s.29

⁹⁴ Leška (2006), s.30

⁹⁵ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.87

právomoci prezidenta pri jeho vyhlásení.⁹⁶ Pri schvaľovaní štátneho rozpočtu na rok 1996 parlamentná väčšina znížila citeľne znížila zdroje určené pre Kanceláriu prezidenta SR.⁹⁷

V roku 1995 došlo k jednej z najväčších káuz ponovembrovej slovenskej politiky. V akcii cielenej na diskreditáciu prezidenta bol jeho syn, Michal Kováč mladší, zavlčený do Rakúska. V Nemecku v tej dobe čelil obvineniu z účasti na podvode voči zahraničnej firme Technopol. Aktéri únosu sa zrejme domnievali, že rakúske úrady Kováča mladšieho vydajú na stíhanie do Nemecka. Rakúsko ale Kováča vydať nemeckej justícii odmietlo. Argumentovalo tým, že došlo k potlačeniu jeho ľudských práv a do krajiny sa dostal nedobrovoľne. Okolnosti tohto činu neboli nikdy úplne vysvetlené. Existujú indície, že na jeho únose pravdepodobne asistovala aj Slovenská informačná služba. S kauzou sa spája aj prípad s podobne nejasným pozadím- údajný atentát na jedného z bývalých pracovníkov SIS a priateľa jedného z kľúčových svedkov v kauze únosu prezidentovho syna, Róberta Remiáša.⁹⁸ Zverejnený záznam telefonického rozhovoru medzi ministrom vnútra Ľudovítom Hudekom a šéfom SIS Ivanom Lexom (obaja nominanti HZDS) naznačil možnú spojitosť medzi oboma trestnými činmi a kruhmi blízkymi vláde a jej najsilnejšej strane.

Piaty republikový snem hnutia, ktorý sa konal v Trnave v marci 1995 potvrdil na poste predsedu Vladimíra Mečiara. Rovnako stanovil, že HZDS sa zostáva aj naďalej hnutím. Mečiar toto rozhodnutie zdôvodnil s tým, že na Slovensku dosiaľ nie je vytvorená sociálna štruktúra bežná pre vyspelé západoeurópske štáty. Transformácia na štandardnú stranu by podľa neho znamenalo oslabenie podstaty, z ktorej hnutie žije, t.j. zúženie tých sociálnych skupín, ktoré oslovuje.⁹⁹

Šiesty snem HZDS vo Zvolene v marci 1996 znova potvrdil vedenie strany a stanovil, že republikový snem sa bude konať každé dva roky. Predseda Mečiar na ňom v súvislosti

⁹⁶ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.86

⁹⁷ Mesežnikov, Grigorij. **Vnútropolitický vývoj a politická scéna** IN: Bútora, Martin (ed). **Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997, s.20

⁹⁸ Leška (2006), s.63

⁹⁹ Lid'ák – Koganová – Leška, s.89

s pripravovanou reformou územného a správneho členenia vyslovil myšlienku, že „*politické orgány HZDS musia byť všade skôr ako štátna správa, ak chceme ovplyvniť, aby sme mohli túto štátnu správu tvoriť*“.¹⁰⁰ Podpredseda hnutia A.M. Húska tento postup nazval „*rozširovaním členskej základne*“.¹⁰¹ Ako poukázali Lidák, Koganová a Leška, v procese prerastania strany a štátnej správy bolo HZDS nadmieru úspešné. Snaženie strany vyústilo až do situácie, kedy v roku 1998 zo 79 prednostov okresných úradov bolo 78 členmi hnutia.¹⁰²

V novembri 1996 oznámil svoje vystúpenie z poslaneckého klubu HZDS poslanec František Gaulieder. Zároveň s týmto vyhlásením predsedovi Národnej rady písomne potvrdil, že mieni zotrvať vo funkcii poslanca NR SR ako nezávislý poslanec. Predsedovi NR SR Ivanovi Gašparovičovi bol ale niekoľko dní nato doručený abdikčný list, podľa ktorého sa Gaulieder vzdáva svojho mandátu. Gaulieder sa od tohto listu dištancoval a zopakoval, že si želá zotrvať vo funkcii. Vec dostal na prerokovanie mandátový a imunitný výbor, v ktorom osem poslancov HZDS schválilo uznesenie, podľa ktorého sa Gaulieder mandátu vzdal. Do funkcie poslanca namiesto neho nominovalo J. Belana. Uznesenie mandátového výboru schválilo v Národnej rade 77 koalíčných poslancov, ktorí tak odhlasovali že berú na vedomie, že poslanec sa svojho mandátu vzdal. Na jeho miesto HZDS dosadilo náhradníka Jána Belana. Nasledovalo vyjadrenie Ústavného súdu, ktorý potvrdil, že Gauliederovi bol poslanecký mandát odobraný protiústavne. Parlamentná väčšina však svoju vôľu do konca volebného obdobia nezmenila a odmietla sa podriaďiť, a teda de facto ignorovala, rozhodnutiu ÚS.¹⁰³

V súvislosti s kauzou Gaulieder sa ukázal spôsob, akým HZDS disciplinovalo svojich poslancov. Hnutie sa dlhodobo- neúspešne- snažilo o zavedenie imperatívneho poslaneckého mandátu, preto začalo od svojich poslancov požadovať pri nástupe do parlamentu podpísanie bianko abdikácie s nevyplneným dátumom, údajne doplnené

¹⁰⁰ Mesežnikov IN: Bútora (1997), s.27

¹⁰¹ Mesežnikov IN: Bútora (1997), s.27

¹⁰² Lidák – Koganová – Leška (1999), s.91

¹⁰³ Leška (2006), s.61

vyhlásením, že po vystúpení z poslaneckého klubu poslanec vráti hnutiu sumu 5 miliónov slovenských korún, predstavujúcich náklady na predvolebnú kampaň.¹⁰⁴

Na sklonku roku 1996 vládna koalícia odmietla v Národnej rade opozičný návrh zákona o priamej voľbe prezidenta. Opozičné strany KDH, DÚ, DS, SDSS, MKDH, Spolužitie a MOS zahájili vo februári 1997 medzi občanmi podpisovú akciu s cieľom vyvolať referendum o tejto otázke, ktorá mala veľmi silnú odozvu. V snahe oslabiť účinok opozičnej akcie HZDS paralelne prostredníctvom väčšiny v parlamente iniciovalo konanie ďalšieho referenda- o vstupe krajiny do NATO. Okrem otázky: „Ste za vstup SR do NATO?“ obsahoval návrh HZDS aj ďalšie dve: o súhlase s rozmiestnením vojenských základní a jadrových zbraní na území SR. Vo svetle vyhlásení predstaviteľov NATO, že na území nových členov ani základne ani jadrové zbrane dislokované nebudú, je možné označiť ich ako účelové vzhľadom k prvej otázke.¹⁰⁵

Petičná akcia opozičných strán naplnila podmienky dané ústavou a prezident Kováč požadované referendum vyhlásil s dátumom konania 23. a 24. mája 1997, pričom jeho konanie spojil s plebiscitom o vstupe do NATO. Hnutie zareagovalo podaním podnetu na Ústavný súd, ktorý sa mal vyjadriť, či je referendum možné meniť ústavu- čo by si zakotvenie priamej voľby prezidenta do právneho poriadku SR vyžadovalo. Komentár ÚS konštatoval, že to možné je. Zároveň však upozornil na procedurálnu chybu prezidenta, ktorý k referendovej otázke pripojil i návrh ústavného zákona, ktorým sa mal spôsob voľby hlavy štátu upraviť. Minister vnútra za HZDS Gustáv Krajči sa rozhodol distribuovať referendové lístky bez otázky o priamej voľbe prezidenta. Týmto krokom však prekročil svoje kompetencie, keďže o podobe hlasovacieho lístka bola oprávnená rozhodnúť jedine Ústredná volebná komisia.¹⁰⁶ Tá vzhľadom na to, že občanom nebolo umožnené hlasovať na základe hlasovacieho lístka so všetkými štyrmi otázkami vyhlásila referendum za zmarené. Michal Kováč sa rozhodol po jeho zmarení vypísať nový termín jeho konania, ktorý stanovil na 19. apríl 1998.

¹⁰⁴ Galanda, Milan – Hrabko, Juraj. **Poslanecký mandát na Slovensku**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998, s.28 a s.32

¹⁰⁵ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.83

¹⁰⁶ Leška (2006), s.66

V súvislosti s nedostatočným plnením politických kritérií najprv Slovensko v priebehu roka 1997 nebolo na Madridskom summite NATO zaradené do prvej vlny prijímaných štátov, v závere roka zas Luxemburský summit EU rozhodol, že únia so Slovenskom nezaháji rokovanie o plnom členstve.¹⁰⁷

Na začiatku marca 1998 vypršalo funkčné obdobie prezidenta Kováča. Parlamentu sa opakovane nedarilo dosiahnuť zhodu a zvoliť do funkcie jeho nástupcu, k čomu bola potrebná ústavná väčšina 90 hlasov. Po skončení Kováčovho mandátu prešli niektoré prezidentské kompetencie na vládu a jej predsedu. Mečiar kumulované právomoci využil na sériu kontroverzných krokov. Zrušil prezidentovo rozhodnutie o konaní referenda a v prospech „občianskeho zmieru“ a „odstránenia možných zdrojov napätia v spoločnosti“ vyhlásil amnestie na „trestné činy spáchané v súvislosti s prípravou a uskutočnením referenda z 23. a 24. mája 1997“ a „trestné činy spáchané v súvislosti s oznámením o zavlčení M. Kováča mladšieho do cudziny“.¹⁰⁸

Na začiatku volebného roku 1998 iniciovali strany vládnej koalície, ktorá zmenu volebného zákona. Tesne pred voľbami sa tak výrazne zmenili volebné „pravidlá hry“.¹⁰⁹ HZDS novelu zákona ospravedlňovalo snahou o stabilizáciu Národnej rady.

Na sneme hnutia, ktorý sa konal v apríli 1998 v Košiciach znovuzvolený predseda Mečiar pri hodnotení uplynulého volebného obdobia konštatoval, že hlavné úlohy pri výstavbe demokratického štátu, právneho poriadku, práv a slobôd občanov boli splnené. Priznal len nedostatky v mediálnej politike(!), teda že sa hnutiu nepodarilo dostatočne občanom vysvetliť svoje zámery a ciele. V zahraničnopolitickej oblasti vyjadril svoje očakávania o skorom vstupe krajiny do NATO (1999) a EÚ (2002).¹¹⁰ V júli 1998 sa zišiel nominačný snem hnutia, ktorý schválil program strany pre nasledujúce voľby a jej kandidátnu listinu. Pred voľbami rady hnutia rozšírili členovia Novej Agrárnej strany.

¹⁰⁷ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.86

¹⁰⁸ citované podľa Leška (2006), s.68

¹⁰⁹ Podrobnejšie o tzv. Mečiarovej novele viď podkapitolu volebný systém.

¹¹⁰ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.93 a s.94

3.2. Združenie robotníkov Slovenska

Združenie robotníkov Slovenska založil Ján Ľupták, v tom čase člen Strany demokratickej ľavice, ako občianske združenie v roku 1992. V podstate ZRS fungovalo ako záujmová skupina úzko spolupracujúca s SDĽ.¹¹¹ Postupne sa však Ľupták so stranickým vedením ľavičiarov názorovo rozchádzal. Snem ZRS v Banskej Bystrici 12. marca 1994 rozhodol o transformácii združenia na politickú stranu. Slovom predsedu, zo Strany demokratickej ľavice ho vyhnala „*pravicová politika SDĽ namierená proti tým, ktorí s živia poctivou prácou*“.¹¹² Po pristúpení SDĽ do Moravčíkovej vlády, ktoré ZRS vnímalo ako zradu sa vzťahy medzi oboma stranami vyhrotili. ZRS odmietla kandidovať s ostatnými ľavicovými stranami vo volebnej koalícii Spoločná voľba.¹¹³

ZRS sa profilovalo ako extrémne ľavicová antisystémová strana. Spochybňovalo transformáciu a presadzovalo väčšiu úlohu štátu v ekonomike a sociálnej politike. V októbri 1994 iba 33% prívržencov ZRS zastávalo názor, že ekonomika pred rokom 1989 potrebovala hlboké zmeny a až 59 % pokladalo majetkové rozdiely po roku 1989 za nespravodlivejšie ako nerovnosti za socializmu.¹¹⁴ ZRS deklarovalo ambíciu presadzovať záujmy robotníkov, roľníkov, inteligencie a iných zložiek obyvateľstva. Stavalo sa negatívne k členstvu krajiny v EÚ a požadovalo neutralitu Slovenska garantovanú Ruskom. Strana sa ostro vymedzila proti zvyšku politického spektra a najmä potom voči svojej „materskej“ SDĽ.

V patovej situácii, ktorá nastala po predčasných parlamentných voľbách v roku 1994 ZRS odmietlo vstup strany do vlády. Deklarovalo, že zostane v opozícii a odkiaľ bude kritizovať kroky vlády namierené proti pracujúcim a najmä robotníkom. Nakoniec však

¹¹¹ Kopeček (2007), s.223

¹¹² Just, Petr. **Združenie robotníkov Slovenska ve vládní koalici 1994-1998.** IN: Hoscheková Dagmar-Kucharčík Rudolf. **Aktuálne problémy teórie medzinárodných vzťahov a teórie politiky.** Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov, 2005b, s.75

¹¹³ Kopeček (2007), s.225

¹¹⁴ Lidák – Koganová – Leška (1999), s. 71.

súhlasilo so vstupom do vlády s HZDS a SNS. V internom dokumente ZRS svoj vstup do vlády komentovalo slovami: „*Ked' na seba nechceli zobrať zodpovednosť KDĽ a SĽ, ktorí sa podieľali na vládnej moci SR a pričínili o vznik chudoby a biedy, (...) ZRS do vládnej koalície vstúpilo a zobralo tak na seba veľkú zodpovednosť tak politickú, ako aj hospodársku.*“¹¹⁵ Tento krok ZRS zhodnotil politický komentátor Marián Leško slovami: „*ich politické sebazaprenie dosiahlo kvality sebaoprenia*“.¹¹⁶

Združenie robotníkov Slovenska sa stalo druhou najsilnejšou stranou vládnej koalície. Vo vláde obsadilo štyri ministerstvá. Obsadilo post podpredsedu vlády sociálny a duchovný rozvoj, ministra výstavby a verejných prác, ministra spravodlivosti a ministerstvo pre správu a privatizáciu národného majetku. Okrem toho dostalo ZRS posty predsedov Najvyššieho kontrolného úradu a Fondu národného majetku. V parlamente obsadilo okrem funkcie miestopredsedu parlamentu tiež predsedníctvo v tej dobe pomerne dôležitého mandátového a imunitného výboru a zdravotného a sociálneho výboru.¹¹⁷

Účasťou na vláde sa ZRS dostalo do vážneho rozporu so svojím programom. Extrémne ľavicová strana(!) kontrolovala vo vláde ministerstvo pre privatizáciu ako aj post prezidenta Prezídia Fondu národného majetku. Radoví členovia ZRS vyčítali vedeniu zradu pôvodných ideálov strany. Jej prvý snem povolebný snem v Banskej Bystrici v apríli 1995 časť delegátov predčasne opustila.¹¹⁸ Preferencie ZRS padli krátko po voľbách pod úroveň potrebnú pre vstup do parlamentu.

Stranu v roku 1995 opustil s poukázaním na pokútne privatizačné aktivity jej vedenia bývalý podpredseda ZRS Marián Kočnár, ktorý vzápätí založil Zjednotenú stranu práce. Proti vedeniu strany vystúpila aj Mestská organizácia ZRS v Bratislave. Kritizovala tvrdý centralizmus a deficit vnútrostraníckej demokracie, rovnako ako aj účasť strany vo vládnej koalícii s HZDS a SNS. Po tejto kritike bola mestská organizácia hlavného mesta

¹¹⁵ Osnova odpočtu plnenia predvolebných sľubov. Interný materiál ZRS. Citované podľa Koganová (1999), s.110

¹¹⁶ Leško Marián. **Mečiar a mečiarizmus : politik bez škrupúl, politika bez zábran.** Bratislava : VMV, 1996, s.124

¹¹⁷ Just (2005b), s.80 a s.81

¹¹⁸ Kopeček (2007), s. 228

najvyšším orgánom strany, Ústrednou radou ZRS, rozpustená. V sledovanom období 1994-1998 už ZRS miestnu organizáciu neobnovilo, a tak zostali robotníci bez miestneho orgánu v hlavnom meste krajiny.¹¹⁹

Počas celého vládneho obdobia zaujímal ZRS vo vzťahu k prezidentovi a opozícii postoj s ostatnými koalíčnými partnermi, i keď v miernejšej podobe. Zdržanlivejšie vystupovala v kauze petičných hárkov Democratickej únie. V svetle vyjadrení bývalého podpredsedu strany Mariána Kočnára sa zdá, že dôvodom na to mohol byť fakt, že samo ZRS sa údajne malo dopustiť podvodu pri získavaní petičných hárkov na vstup do parlamentných volieb v roku 1994.¹²⁰

ZRS sa proti dominantnej vládnej strane sa vzoprela len dvakrát: v júni 1996 a februári 1997. V prvom prípade menší koalíční partneri protestovali proti nerešpektovaniu ich záujmov najsilnejším vládnym subjektom. Predmetom sporu boli personálne otázky v štátom kontrolovanej Slovenskej poisťovni. ZRS a SNS vtedy v parlamente ostentatívne podporili zaradenie citlivých opozičných návrhov do programu parlamentu.¹²¹ Predseda Mečiar im vtedy odkázal: „*Vaša národná hrdosť a robotnícka česť sa končia v Slovenskej poisťovni.*“¹²² V reakcii na ich kroky HZDS iniciovalo rokovania s opozičnou SDL. Keď z nich vyplynulo, že ľavičiarci sú ochotní podporiť prípadnú menšinovú vládu HZDS, svojim koalíčným partnerom neustúpilo. Obe rebelujúce strany vzápätí v spore ustúpili a zo dňa na deň bola koalíčná kríza zažehnaná.

K najostrejšiemu sporu medzi ZRS jeho koalíčnými partnermi však došlo až v otázke privatizácie Všeobecnej úverovej banky a Investičnej rozvojovej banky vo februári 1997. Slovom predsedu: „*(...) nesúhlasíme s privatizáciou bánk. Nemáme kam ustúpiť, pretože sme to mali vo volebnom programe*“.¹²³ Vedenie strany požadovalo dôkladný audit v oboch bankách a odmietalo ich privatizáciu. Napätie medzi koalíčnými partnermi

¹¹⁹ Kopeček (2007), s.228

¹²⁰ Liďák – Koganová – Leška (1999), s.112

¹²¹ do rokovania parlamentu sa tak dostal návrh na rozšírenie OKO o predstaviteľa opozície, návrh na odvolanie časti zástupcov HZDS vo vedení FNM, o pozastavení privatizácie a novelizácia Ústavy umožňujúca Najvyššiemu kontrolnému úradu kontrolovať privatizáciu. Podrobnejšie viď Just (2005b), s.86

¹²² Just, Petr (2005b), s.86

¹²³ Just (2005b), s.83

kulminovalo a ZRS hrozilo vystúpením z koalície. Napriek týmto ostrým vyhláseniam však v parlamentnom hlasovaní návrh o privatizácii VÚB a IRB nakoniec prešiel práve vďaka podpore Luptáka(!) a ďalších poslancov združenia. Pred voličmi ospravedlňoval predseda svoje konanie svojisky- omylom pri hlasovaní.¹²⁴

Poslanecký klub ZRS zažil pomerne turbulentné volebné obdobie. Stranu najprv opustil v roku 1995 už spomenutý miestopredseda Miroslav Kočnár. Začiatkom roka 1998 poslanecký klub ZRS opustil i predseda mandátového a imunitného výboru NR SR Anton Poliak na protest proti oficiálnemu postoju ZRS ku kauze Gauliedera a Spišáka.¹²⁵ Nasledovali ho aj poslanci Terézia Chlebová, Ján Garai a Klement Kolník, čím počet poslancov klesol pod potrebných osem členov a poslanecký klub ZRS bol rozpustený.¹²⁶

Pred voľbami sa strana snažila ospravedlniť svoje konanie a vyhraniť sa voči svojim vládnym partnerom a výsledkom ich spoločného vládnutia argumentujúc slovami, že v celom parlamente bolo len trinásť poslancov (poslancov za ZRS bolo práve toľko), ochotných vzoprieť sa privatizačnému tlaku vlády, čo však vraj bolo málo.¹²⁷ Dôveru voličov sa ZRS už obnoviť nepodarilo a strana dosiahla v parlamentných voľbách 1998 len 1,30 % hlasov.

3.3. Slovenská národná strana

SNS bola Ministerstvom vnútra registrovaná 7. marca 1990. Strana sa sama pokladá za následníka najstaršej slovenskej politickej strany, historickej SNS, ktorá vznikla v roku 1871. Strana mala kontinuálne parlamentné zastúpenie už od roku 1990. Ako jediná parlamentná politická strana šla SNS do volieb 1992 s jasným programom samostatného zvrchovaného Slovenska.¹²⁸

¹²⁴ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.111

¹²⁵ Vid' podkapitolu SNS

¹²⁶ Kopeček (2007), s.229

¹²⁷ Podrobnejšie vid' Kopeček (2007), s.232 a Bútora (1997), s.29

¹²⁸ Ondruchová, Mária. **Organizácia politických strán a hnutí na Slovensku**. Bratislava: IVO, 2000, s.26

V januári 1994 na mimoriadnom sneme strany v Žiline stranu opustilo umiernené krídlo predsedu Černáka, ktoré vzápätí sformovalo Národnú demokratickú stranu- Novú alternatívu. Do čela SNS bol zvolený Ján Slota, ktorý po svojom nástupe do funkcie predsedu deklaroval návrat strany k národným princípom. Vo svojom inauguračnom prejave okrem iného prehlásil, že menšiny sa na Slovensku tešia „*nadpriemerným privilegiami*“.¹²⁹

V predčasných parlamentných voľbách SNS tesne prekročila prah potrebný pre vstup do parlamentu so ziskom 5,4 % platných hlasov. Stala sa súčasťou vládnej koalície a ako jej najslabší člen vo vláde obsadila dve ministerské kreslá- ministerkou školstva sa stala E. Slavkovská a ministrom obrany J. Sitek.

Základom politiky SNS vo volebnom období 1994- 1998 bola etnická a menšinová otázka. Strana si za úlohu zasadila presadiť zákon o štátnom jazyku a alternatívnom školstve. Odmietla koncepciu kolektívnych práv a všetky formy samosprávy a autonómie na báze etnického princípu.¹³⁰

V roku 1995 sa SNS prvýkrát dostala do sporu so svojimi koalíčnými partnermi v otázke medzištátnej zmluvy s Maďarskou republikou. SNS opakovane deklarovala, že zmluvu nepodporí, keďže údajne nechránila národné záujmy Slovenska a otvárala dvere Maďarsku k zasahovaniu do vnútroštátnej politiky SR. Jej ministri na mimoriadnom zasadnutí vlády 18. marca zmluvu za zmluvu nehlasovali.¹³¹ Po podpísaní zmluvy predsedami vlád oboch krajín v Paríži 19. mája 1995 sa SNS dostala pod veľký tlak HZDS, ktoré zmluvu chcelo využiť na vylepšenie obrazu Slovenska v zahraničí. Napokon SNS za ratifikáciu zmluvy v parlamente v marci 1996 hlasovala výmenou za prísľub prijatia viacerých legislatívnych aktov. Jednalo sa o novelu školského zákona, zákona o voľbách do miestnych samospráv, novelu trestného zákona- tzv. zákona na ochranu republiky a zákona o výnimočnom stave.¹³²

¹²⁹ Kopeček (2007), s.424

¹³⁰ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.103

¹³¹ Lidák – Koganová – Leška (1999), s. 103

¹³² Kopeček (2007), s.427

SNS ako najmenšia strana koalície po väčšinu volebného obdobia podporovala svojho najsilnejšieho koaličného partnera, HZDS. Ako potvrdzujú vyjadrenia V. Mórica, čestného predsedu SNS, strane to umožňovalo naplňovať potreby svojich klientských skupín: „*neexistuje spravodlivá privatizácia, všetci vieme, že jediným kritériom bola vernosť (...) kto má zodpovednosť a riadi štát, musí mať i práva*“.¹³³

Najvýraznejším konfliktom vnútri vládnej koalície vo volebnom období 1994- 1998 bola kríza v júni 1996. HZDS vtedy presadilo proti vôli menších koaličných partnerov prostredníctvom Fondu národného majetku zmeny vo vedení štátnej Slovenskej poisťovne. Z jej predstavenstva bolo odvolaných viacero osôb blízkych SNS, na čo strana v parlamente reagovala podporením niekoľkých opozičných návrhov. Do programu rokovania Národnej rady sa tak dostali okrem iných návrh na rozšírenie Osobitného kontrolného orgánu o predstaviteľa opozície, návrh na odvolanie časti zástupcov HZDS vo vedení FNM a novelizácia ústavy umožňujúca Najvyššiemu kontrolnému úradu kontrolovať privatizáciu. HZDS na tento krok reagovalo zahájením rozhovorov s opozičnou SDE o podpore vlády. Po vyjadrení ľavičiarov, že v prípade rozpadu vlády by bola SDE ochotná podporiť menšinovú vládu, SNS vo svojom stanovisku urobila obrat a deklarovala maximálnu ochotu zachovať existujúcu vládu.¹³⁴

SNS sa sama označovala za konzervatívnu stranu zásadných pronárodných postojov. V zahraničnopolitickej oblasti presadzovala neutralitu Slovenska a bola jedným z najrozhodnejších odporcov vstupu krajiny do NATO. Na medzinárodnej úrovni spolupracovala s viacerými európskymi radikálne nacionalistickými zoskupeniami, napríklad so Slovinskou národnou stranou, Národným frontom Jean Marie Le Pena či Srbskou radikálnou stranou.¹³⁵

V parlamente bol poslanecký klub za SNS po celé obdobie homogénny. Strana sa nevyhla podobnému škandálu ako HZDS, keď na uprázdnenú pozíciu v NR SR po

¹³³ Citované podľa Kopeček (2007), s.427

¹³⁴ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.105

¹³⁵ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.104, s.105

zosnulom poslancovi Kuncovi bol namiesto Emila Spišáka nominovaný Ladislav Hruška, aj napriek tomu, že získal vo voľbách menej preferenčných hlasov. Podľa volebného zákona mal náhradník, ktorý dosiahne viac ako 10 % hlasov automaticky postúpiť do parlamentu. Spišák vo voľbách dosiahol 12,8 % preferenčných hlasov. Strana svoj postup pri nominácii náhradníka vysvetľovala tým, že v čase kauzy už Spišák nebol jej členom. Podobne ako u poslanca Gauliedera, parlamentná väčšina opäť ignorovala rozhodnutie Ústavného súdu, ktorý rozhodol v prospech Spišáka.¹³⁶

SNS pred parlamentnými voľbami 1998 posilnili i dve malé strany, pôvodne spolupracujúce s HZDS, ktoré sa s ňou zlúčili. Jednalo sa o Slovenskú zelenú alternatívu a Kresťansko-sociálnu úniu.

SNS si na rozdiel od ZRS dokázala udržať svoj elektorát aj v nasledujúcich voľbách. Ukazuje sa, že jej vyhranený národný program a protimaďarské aktivity jej voličov oslovili a boli pre nich dôležitejšie než kauzy, na ktorých sa ako vládna strana spoločne s HZDS a ZRS podieľala. Ako poukázal Ľubomír Kopeček, je príznačné, že strana pred voľbami 1998 medzi svoje najväčšie úspechy vo vláde zaraďovala zrušenie vydávania dvojazyčných vysvedčení maďarským žiakom, neotvorenie odboru slovenský jazyk-maďarský jazyk na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre a tvrdý postup proti snahám zriadiť maďarskú univerzitu v Komárne.¹³⁷

4. Formovanie opozície v rokoch 1994-1998

Opozičné strany boli pôsobením vládnej koalície nútené pomerne skoro počas volebného obdobia upriamiť svoju pozornosť na vzájomnú spoluprácu v prospech zvrátenia nastolených negatívnych trendov v spoločnosti. Integrácia strán sa začala spoluprácou stredopravých opozičných strán. Postupne sa však pod vplyvom negatívnych krokov

¹³⁶ Kopeček (2007), s.428

¹³⁷ Kopeček (2007), s.426

vládných strán k spolupráci pridali aj opozičné subjekty z ostatných častí politického spektra. Vzájomná spolupráca opozičných strán bola zavŕšená vznikom Slovenskej demokratickej koalície respektíve Strany demokratickej koalície, do ktorej sa zapojili prakticky všetky strany opozície okrem SDL, sledujúcej svoju samostatnú opozičnú politiku. Vo volebnom roku stranám opozície vyvstal ďalší potenciálny partner v novovytvorenom SOP. Podobne postupovali i strany reprezentujúce maďarskú menšinu. Už pred voľbami v roku 1994 sa po prvý krát dokázali dohodnúť na volebnej spolupráci v rámci Maďarskej koalície. V závere volebného obdobia došlo k ich zlúčeniu do Strany maďarskej koalície.

4.1. Ľavica

Politická reprezentácia ľavice sa integrovala už pred voľbami 1994. Strana demokratickej ľavice sa po páde druhej Mečiarovej vlády v marci 1994 rozhodla zapojiť do Moravčíkovej vlády. Podarilo sa jej tak prekonať dovtedy existujúcu „dohodu o vylúčení“ exkomunistických strán. Svoju účasť na vláde podmienila konaním predčasných parlamentných volieb ešte v roku 1994. V máji 1994 iniciovala projekt integrácie ľavej časti politického spektra čím vznikla volebná koalícia ľavicových strán, tzv. Spoločnej voľby. Spoločná kandidátka zlučovala zástupcov Strany demokratickej ľavice, Sociálnodemokratickej strany Slovenska, Strany zelených na Slovensku a Hnutia poľnohospodárov Slovenskej republiky. SV združovala všetky relevantné strany tejto časti politického spektra okrem dvoch strán- zo systému „vytesnenej“ KSS a novovytvoreného Ľuptákovho ZRS. Práve neúčasť poslednej menovanej strany vo volebnej koalícii SV sa ukázala ako rozhodujúca pre povolebné rozloženie síl v systéme strán.

4.1.1. Rozpad Spoločnej voľby

Jednotná kandidatúra ľavicových strán vo voľbách 1994 sa neosvedčila. SV sa do parlamentu dostala s výsledkom len tesne prekračujúcim stanovenú hranicu 10 % pre

koalíciu štyroch strán. Z 18 mandátov SDE pripadlo 13, SDSS 2, SZS rovnako 2 a HPS jediný mandát. Najsilnejšia strana koalície, SDE, volebnú spoluprácu vyhodnotila ako zlyhanie- počet jej mandátov v novom parlamente sa rovnal len zhruba polovici kresiel, ktoré obsadila v predchádzajúcom volebnom období.

Nevalný volebný výsledok viedol k potrebe programových a personálnych zmien vnútri SDE. Predseda Weiss si svoju pozíciu na prvom povolebnom sneme v Poprade, ktorý sa konal 18 a 19. februára 1995 ešte udržal. Volebný neúspech ale otriasol jeho pozíciou v strane a vyvolal diskusiu o ponovembrovom smerovaní SDE zosobnenom Weissovým predsedníctvom.¹³⁸ Časť delegátov snemu vedeniu strany vyčítala nedostatočnú ľavicovosť a kritizovala ho za to, že sa nepripojilo k vládnej spolupráci s HZDS. Zároveň na sneme jeho delegáti rozhodli o zmene taktiky SDE, ktorá mala odteraz sledovať „samostatnú ľavicovú politiku“. Na sneme strany v Nitre 27. a 28. apríla 1996 prevládli Weissovi kritici a za predsedu strany bol zvolený Jozef Migaš. To v politike SDE znamenalo nielen príklon doľava ale najmä ústretovejší postoj voči vládnej koalícii. Len niekoľko mesiacov po konaní snemu v Nitre SDE počas parlamentnej krízy v júni 1996 podporila najsilnejšiu stranu vládnej koalície proti menším partnerom ZRS a SNS.

Oba kroky najsilnejšieho člena SV, teda vyhlásenie samostatnej opozičnej politiky a tichá podpora vlády, zneistili jeho koalíčných partnerov. SDSS i SZS odmietli konanie SDE počas vládnej krízy. SDSS dokonca vydala vyhlásenie o možnom vytvorení samostatného sociálnodemokratického klubu.¹³⁹ I keď z jeho vytvorenia nakoniec zišlo, strana sa začala postupne orientovať na spoluprácu s ostatnými neľavicovými opozičnými subjektmi. Pridala sa k petičnej akcii strán Modrej koalície za referendum o priamej voľbe, v čom ju SZS nenasledovala. I tá sa ale po vyhlásení prezidenta o jeho konaní pridala k občianskemu združeniu Spoločná akcia za referendum. Po jeho zmarení ministrom vnútra sa obe strany stali zakladajúcimi stranami SDK. Posledný člen koalície SV, HPS, zas opustilo Spoločnú voľbu kvôli inklinácii k HZDS. V novembri 1997 sa

¹³⁸ Kopeček (2007), s.192

¹³⁹ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.121

zlúčilo s RSS a pred parlamentnými voľbami ich spoločná NAS splynula s HZDS. Spoločná voľba formálne zanikla v auguste 1997.¹⁴⁰

4.1.2. Tzv. samostatná opozičná politika Strany demokratickej ľavice

Začiatkom roka 1995 prebehol snem SDE v Poprade. Jeho delegáti potvrdili vo vedení strany Petra Weissa, uzniesli sa pokračovať v sociálnodemokratickej profilácii strany s väčším dôrazom na jej ľavicovosť a deklarovali zámer vstúpiť do Socialistickej internacionály.¹⁴¹ SDE rozhodla, že voličom ponúkne inú alternatívu ako pravcová opozícia a začalo presadzovať tzv. samostatnú ľavicovú opozičnú politiku. Slovom predsedu Weissa: „*strana chce sedieť na vlastnej opozičnej stoličke*“.¹⁴² SDE tak na jednej strane kritizovala politiku vlády, no zároveň odmietala byť v jednom tábore s opozíciou pre údajný konfrontačný štýl politiky, prílišný radikalizmus a programové odlišnosti.¹⁴³ Už na sneme sa strana rozdelila v otázke postoja SDE k vláde. Časť jej členov, tzv. frakcia pragmatikov, podporovala myšlienku ústretivejšej politiky k vládnym stranám.

Na štvrtom sneme strany v Nitre v apríli 1996 došlo k zmene na poste predsedu strany. Peter Weiss sa rozhodol nekandidovať a predsedom strany bol prekvapivo zvolený relatívne neznámy Jozef Migaš, v tom čase veľvyslanec na Ukrajine. Radil sa ku krídlu pragmatikov. Po svojom zvolení ohlásil obrat v politike SDE, keďže bývalé vedenie podľa neho „*nerobilo politiku blízku robotníkom*“.¹⁴⁴

V kľúčovom momente koalície krízy v júni 1996 SDE ako jediná opozičná strana pristúpila k rokovaniam s HZDS o podpore vlády, za čo jej Mečiar prisľúbil zastavenie privatizácie do doby, pokiaľ do kontrolného orgánu FNM nebude doplnený zástupca ľavičiarov. Svoj záväzok však nedodrжал. Ako konštatuje Grigorij Mesežnikov, tento

¹⁴⁰ Kopeček, (2007), s.194

¹⁴¹ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.114

¹⁴² Kopeček (2007), s.192

¹⁴³ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.115

¹⁴⁴ Mesežnikov IN Bútora (1997), s.31

krok SDE „vytváral väčší manévrovací priestor pre HZDS, ktoré sa usilovalo zvýšiť úroveň lojality svojich koalických partnerov SNS a ZRS a maximálne fragmentalizovať opozíciu“.¹⁴⁵

V septembri 1996 bola strana prijatá do Socialistickej internacionály, k čomu prispela jej spolupráca s SDSS v rámci koalície Spoločná voľba, ktorá už v tej dobe členom SI bola. Predstavitelia strany v duchu samostatnej politiky svoj postup na vnútropolitckej scéne nekoordinovali s ostatnými opozičnými subjektmi. V decembri roku 1996 odmietla SDE iniciatívu ostatných opozičných strán za zmenu spôsobu voľby prezidenta a nepripojila sa ani k podpisovej akcii za referendum o tejto otázke, ktorá vznikla vo februári nasledujúceho roku. Vychádzala pri tom z názoru, že zmenu ústavy, ktorú by si zákon o priamej voľbe prezidenta vyžadoval nemôžu uskutočniť priamo občania ale len Národná rada.

Zmarenie referenda o vstupe do NATO a priamej voľbe prezidenta ministrom vnútra SDE označila za porušenie ústavného práva občanov SR. Zodpovednosť podľa nej však neležala výhradne na stranách vládnej koalície ale i na prezidentovi Kováčovi a Modrej koalícii, ktorí „svojou nekvalifikovanosťou prispeli k spoločenskému chaosu“.¹⁴⁶

SDE sa pred voľbami 1998 profilovala, slovami predsedu Jozefa Migaša, ako „jediná ľavicová alternatíva“.¹⁴⁷ Vedenie strany sa orientovalo na koalíciu so stranami, ktoré „rešpektujú ústavu, právny štát, chcú viac sociálnych istôt a integráciu Slovenska do európskych štruktúr“.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Mesežnikov, Grigorij. **Štruktúra systému politických strán: stavy a trendy**. IN: Szomolányi, S. (ed): **Slovensko: problémy konsolidácie demokracie**. Bratislava: Slovenské združenie pre politické vedy, 1997, s.38 a s.39

¹⁴⁶ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.116

¹⁴⁷ Mesežnikov, Grigorij – Ivantyšin Michal. **Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti**. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1999, s.85

¹⁴⁸ Mesežnikov – Ivantyšin, (1999), s. 85

4.1.3. Vznik Strany občianskeho porozumenia

Vo februári 1998 ohlásil Rudolf Schuster, primátor Košíc, vznik novej strany. Prípravný výbor strany okrem neho tvorili bývalý minister zahraničných vecí za HZDS Pavol Hamžík, primátor Banskej Bystrice Igor Presperín a odborový predák Marián Mesiarik. Zakladatelia strany tvrdili, že SOP vznikla kvôli „zlyhaniu vládnej koalície aj opozície“.¹⁴⁹ Strana deklarovala ochotu po voľbách spolupracovať s demokratickými silami. Jej ústrednou témou sa, reagujúc na potrebu doby, stalo „občianske zmierenie“, prekonanie politickej konfrontácie medzi vládnymi a opozičnými subjektmi. Sľubovala nové osobnosti, ktoré mali riešiť problémy Slovenska novým spôsobom.¹⁵⁰ Vo svojich vyjadreniach sa tiež zaoberala o integráciu Slovenska do európskych a transatlantických štruktúr.

Strana mala prakticky od svojho vzniku značnú oporu v súkromnej televízii Markíza Pavla Ruska a vplyvného ľavicového denníka Pravda. Finančne založenie SOP podporil podnikateľ Jozef Majský, ktorého manželka za ňu kandidovala do parlamentu. Na kandidátke strany sa ďalej umiestnili viaceré populárne osobnosti ako napríklad operný spevák Peter Dvorský.

Vznik SOP vyvolal v stranách opozície rozpačité reakcie. Ako koalíčné, tak aj opozičné strany podozrievali SOP z toho, že je „trójskym koňom“ opačnej strany.¹⁵¹ Vladimír Mečiar sa v priebehu roka na mítingoch hnutia veľmi ostro vyjadroval o osobe predsedu Rudolfa Schustera. Po jeho vyjadreniach SOP, ktorá dovtedy nevyklúčovala kooperáciu so žiadnou relevantnou stranou, odmietla možnosť povolebnej spolupráce s HZDS.

Ustanovujúci kongres strany sa zišiel 5. apríla. Za predsedu strany bol zvolený R. Schuster, podpredsedami sa stali Igor Presperín a Pavol Hamžík. Kongres prijal Výzvu k občanom Slovenska, v ktorej vyzýval na občianske zmierenie, „na báze čo najširšej

¹⁴⁹ Ondruchová (2000), s.29

¹⁵⁰ Mesežnikov – Ivantyšin, (1999), s.93

¹⁵¹ Kopeček (2007), s.273

dohody“.¹⁵² Strane sa podarilo získať parlamentné zastúpenie ešte pred jesennými voľbami, keď jej rady v máji rozšírila poslankyňa SDE Marcela Gbúrová.

4.2. Pravica

Integračný proces pravicových strán sledoval v porovnaní s ľavicovými stranami opozície opačný trend. Pravica vstúpila do volebného obdobia fragmentovaná ale v jeho priebehu, začala užšie koordinovať svoju činnosť, čo vyústilo do spoločnej volebnej spolupráce v Modrej koalícii. Tá bola neskôr rozšírená aj o ďalšie opozičné strany.

4.2.1. Kresťanskodemokratické hnutie

Do predčasných parlamentných volieb šlo KDĽH v spolupráci s nevládnou organizáciou Stála konferencia občianskeho inštitútu.¹⁵³ Získalo 17 mandátov a stalo sa tak najsilnejším opozičným subjektom. Hnutie sa v parlamente zasadzovalo za zachovávanie demokratických princípov, dodržiavanie ústavy, odsudzovalo autoritárske a protiústavné kroky vládnej koalície. Požadovalo aby kontrolné orgány tajnej služby a vojenskej rozvedky boli doplnené o zástupcov opozície a vyšetrenie privatizačných káuz. V spore medzi predsedom vlády a prezidentom stálo na strane Michala Kováča. Spolu s ďalšími zástupcami opozície zorganizovalo petičnú akciu za referendum o priamej voľbe hlavy štátu a podporovalo vstup Slovenska do NATO a EÚ.¹⁵⁴

Zatiaľ čo voči Mečiarovej vláde KDĽH dokázalo zaujať jednotné stanovisko, v otázke svojho ďalšieho formovania a spolupráce s ostatnými opozičnými subjektami vnútri hnutia nepanovala zhoda. Pragmaticko-liberálny prúd, ktorého hlavnými predstaviteľmi boli Ivan Šimko a Mikuláš Dzurinda chcel KDĽH premeniť v širokú

¹⁵² Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.147

¹⁵³ SKOI bola založená v roku 1993 ako „zvyškový“ subjekt z VPN po tom, čo sa od neho oddelilo HZDS a ODÚ. Do parlamentu sa prostredníctvom kandidátnej listiny KHD dostal jeho predstaviteľ Ján Langoš.

¹⁵⁴ v hnutí ale existovali aj alternatívne postoje k týmto otázkam, za všetky najmä prezieravý vzťah predsedu Čarnogurského k NATO. Vid' Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.125

ľudovú stranu s ambíciou prekročiť konfesné obmedzenie strany a osloviť širší segment voličov. Proti tejto koncepcii vystúpil tzv. idealisticko-fundamentalistický prúd, reprezentovaný lídrom hnutia Jánom Čarnogurským, Františkom Mikloškom a Vladimírom Palkom, ktorí v zásade nemali výhradu k dovtedajšiemu postupu hnutia a trvali na zachovaní tradičných kresťanských východisiek. Snem v Banskej Bystrici v novembri 1996 na poste predsedu hnutia potvrdil Čarnogurského.

Idealisti v otázke postupu pred voľbami 1998 navrhovali aby hnutie do volieb šlo vo volebnej koalícii s príbuznými stranami. Naproti tomu pragmatický prúd zastával názor, že KDH by do nasledujúcich volieb malo kandidovať samostatne. Víťazstvo idealistov na banskobystrickom sneme znamenalo prehĺbenie spolupráce s príbuznými opozičnými stranami a vyústilo do vzniku Modrej koalície v októbri 1996.¹⁵⁵

V máji 1997 vznikla SDK. V nasledujúcom období opozičné strany riešili otázku, aké usporiadanie ich vzťahov je najvýhodnejšie pre nastávajúce parlamentné voľby.

Po vzniku SDK čelní predstavitelia pragmatického krídla v KDH presunuli svoju pozornosť na vznikajúcu volebnú koalíciu, v ktorej videli lepšiu možnosť presadiť svoju koncepciu širokej ľudovej strany. Ich víziu ale nezdieľala ani materská KDH ani ostatné zúčastnené opozičné strany. Hnutie z prípravného výboru SDK odvolalo predstaviteľa pragmatického krídla Šimka. Na dôležitý post hovorcu, o ktorom sa súdilo, že sa stane aj lídrom SDK, ale KDH prekvapivo nominovalo ďalšieho člena tohoto krídla, Mikuláša Dzurindu.¹⁵⁶

Predstavitelia oboch krídel sa v marci 1998 na Rade KDH opäť stretli v otázke ďalšej podoby SDK. Mečiarova novela volebného zákona s 5% uzatváracou klauzulou znemožnila plánovanú volebnú spoluprácu opozičných strán. Idealistické krídlo KDH presadzovalo ďalší postup vo forme volebnej koalície s DÚ, pragmatici vytvorenie

¹⁵⁵ Kopeček (2007), s.312

¹⁵⁶ Líder KDH Čarnogurský pravdepodobne zamýšľal Dzurindovo snaženie nomináciou na tento post upriamiť mimo KDH. Dzurinda po tomto kroku už na sneme KDH nekandidoval na post predsedu hnutia. Viac vid' Kopeček (2007), s.313

volebnej strany. Nakoniec sa k nim, „*proti svojmu presvedčeniu*“ priklonil aj predseda hnutia Čarnogurský a Rada odsúhlasila vytvorenie volebnej strany.¹⁵⁷

Jej lídrom sa stal Mikuláš Dzurinda. Čarnogurský sa rozhodol vo voľbách do NR SR nekandidovať, pretože sa odmietal vzdať členstva v KDĽ, čo by tento krok vyžadoval. Týmto gestom naznačil, že volebnú spoluprácu opozičných strán považuje len za dočasnú a očakáva dezintegráciu do pôvodných strán.

4.2.2. Demokratická únia

Demokratická únia vznikla z dvoch subjektov, ktoré sa odštíepili od HZDS, Kňazkovej Aliancie demokratov Slovenskej Republiky a Moravčíkovej Alternatívy politického realizmu. V apríli 1994 sa strany na zlučovacom sneme v Bratislave spojili do DÚ. Za predsedu bol zvolený Jozef Moravčík. V parlamentných voľbách 1994 strana získala 8,57 % hlasov a 15 mandátov v parlamente. Strana sa charakterizovala ako liberálny subjekt v pravom strede politického spektra. V zahraničnej politike sa zasadzovala o vstup Slovenska do Európskej únie a NATO.

V jej programe však, počas celého volebného obdobia akcentoval i nacionálny rozmer, čo sa prejavilo napríklad podporou strany pre koalíčný zákon o štátnom jazyku, pri schvaľovaní slovensko-maďarskej zmluvy¹⁵⁸ či v otázke spoločného prehlásenia s MK.

Vzťahy medzi vládnu koalíciou a DÚ ovplyvňoval najmä fakt, že strana bola zložená z ľudí, ktorí v minulosti opustili vládne HZDS a de facto zapríčinili pád druhej Mečiarovej vlády. Najsilnejšia strana koalície opakovane spochybňovala legitimitu volebného výsledku DÚ. Za účelom preskúmania platnosti petičných hárkov, ktoré ju oprávňovali zúčastniť sa volieb do Národnej rady HZDS vytvorilo osobitnú parlamentnú komisiu vedenú poslancom hnutia Dušanom Macuškom.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Kopeček (2007), s.314

¹⁵⁸ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.127

¹⁵⁹ Kopeček (2007), s.354

Rok po voľbách sa k DÚ pridala aj Národnodemokratická strana- Nová alternatíva bývalého predsedu SNS Černáka. Snem strany potvrdil na poste predsedu Moravčíka, za podpredsedov boli menovaní Roman Kováč, Ján Budaj, Milan Kňazko a Ľudovít Černák

V roku 1996 bola DÚ prijatá do Liberálnej internacionály, v októbri sa zapojila do opozičnej pravicovej Modrej koalície. Dňa 27. marca 1997 bol na sneme v Piešťanoch za predsedu strany zvolený Eduard Kukan. Na rozdiel od predchádzajúceho predsedu Moravčíka zastával názor, že DÚ by mala užšie spolupracovať s ostatnými stranami opozície.¹⁶⁰ Strana spolupracovala s petičným výborom za referendum o priamej voľbe prezidenta a po jeho zmarení ministrom vnútra sa pridala k projektu opozičných strán SDK.

V roku 1997 DÚ opustil poslanec Rudolf Filkus, ktorý potom zvyčajne v hlasovaní podporoval vládnu koalíciu. V závere volebného obdobia ho koalícia dokonca nominovala na post podpredsedu parlamentu, kde mal pôsobiť ako reprezentant opozície(!). Koncom toho istého roku stranu opustil i poslanec Anton Hrnko.¹⁶¹

DÚ sa nevyhla konfliktom so svojimi najbližšími partnermi. Keď v septembri 1997 SDK rokovala o možnej spolupráci i so stranami Maďarskej koalície, podpredseda DÚ Milan Kňazko tieto rokovania narušil zverejnením dvoch pripravovaných verzií spoločného prehlásenia SDK a MK, čím porušil informačné embargo, ktoré strany SDK na jednania s MK uvalili. Ostatné strany SDK obvinili DÚ zo získavania politických bodov na ich úkor. Napätie medzi DÚ a MK zdržiavalo dosiahnutie dohody medzi SDK a MK, nakoniec ale oba opozičné subjekty spoločné prehlásenie 2. decembra podpísali.¹⁶²

Ďalším rozporom medzi DÚ a ostatnými stranami SDK sa skončil jeden z neúspešných pokusov zvoliť prezidenta republiky v parlamente. Predstavitelia DÚ vtedy bez súhlasu ostatných strán zverejnili ako spoločného kandidáta SDK Juraja Šveca, hoci zvyšné

¹⁶⁰ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.128

¹⁶¹ Kopeček (2007), s.355

¹⁶² Kopeček (2007), s.334

strany SDK podporovali skôr Štefana Markuša. Rada SDK nakoniec pred Švecom, ktorý bol obvinený zo spolupráce s STB uprednostnila ako spoločného kandidáta Markuša. Pri voľbe prezidenta ale Markuš získal o trinásť hlasov menej, než koľkými disponovali dohromady SDK a MK, ktoré sa na jeho voľbe dohodli. Podozrenie, že zaň nehlasovali poslanci DÚ sa nepodarilo potvrdiť, keďže hlasovanie bolo samozrejme tajné.¹⁶³

Po prijatí novely volebného zákona DÚ navrhovala riešiť situáciu v SDK samostatnou volebnou spoluprácou s KDĽ, nakoniec sa však pre nesúhlas ostatných partnerov priklonila k vytvoreniu volebnej Strany demokratickej koalície.¹⁶⁴

4.2.3. Demokratická strana

Demokratická strana bola jednou z najstarších strán na Slovensku. Významné postavenie dosiahla v rokoch 1945- 1948 a pod názvom Strana slovenskej obrody vystupovala v Národnej fronte.

V marci 1994 sa k DS pričlenila Konzervatívne demokratická strana. Došlo sérii výmien na poste predsedu strany. Bol naň zvolený bývalý predseda KDS Pavol Hagyari. Predseda strany nezvládol predvolebné rokovania: odmietol ponuku KDĽ na umiestnenie niekoľkých člnov strany na kandidátnej listine a neskôr rokoval o volebnej spolupráci s DÚ. Členovia strany zaujímali k DÚ prezieravý postoj, keďže šlo o zoskupenie, ktoré vzniklo secesiou od HZDS.¹⁶⁵ V júli toho istého roku ho preto na poste predsedu vystriedal Ivan Mikloš. Vo voľbách, do ktorých DS kandidovala spolu so Stranou podnikateľov a živnostníkov Slovenska, získala len 3,5 % hlasov a nedostala sa do parlamentu. Kongres strany vyvodil z tejto skutočnosti personálnu zodpovednosť a na čelo strany sa postavil Peter Osuský.

¹⁶³ Kopeček (2007), s.355

¹⁶⁴ Kopeček (2007), s.356, bližšie vid' podkapitolu SDK

¹⁶⁵ Kopeček (2007), s.371

V máji 1995 podpísala strana dohodu o zlúčení so Stálou konferenciou občianskeho inštitútu, na čele ktorej stál Ján Langoš. Tým DS získala parlamentné zastúpenie, keďže Langoš vo voľbách úspešne kandidoval do parlamentu na kandidátnej listine KDĽ. Následne bol na sneme strany vo Zvolene zvolený za jej predsedu¹⁶⁶. Strana sa profilovala ako liberálne- konzervatívna a mala proatlantickú a proeurópsku orientáciu.

DS sa voči praktikám koalície HZDS- ZRS- SNS stavala veľmi kriticky. V roku 1996 podporila návrh ústavného zákona na priamu voľbu prezidenta a v januári 1997 sa pripojila k petičnej akcii za vypísanie referenda o tejto otázke.

Spolupracovala s ostatnými pravicovými opozičnými stranami v Modrej koalícii. Keďže sa jej dlhodobo nedarilo agregovať dostatočnú podporu pre vstup do parlamentu, presadzovala do volieb 1998 koalíciu opozičných strán SDK.¹⁶⁷

4.2.4. Modrá koalícia

V priebehu roku 1996 vzájomne o spolupráci jednali konzervatívne a liberálne opozičné strany KDĽ, DS a DÚ. V otázke vzájomnej spolupráce a prípadného spoločného postupu v nasledujúcich parlamentných voľbách sa črtali dve možné konfigurácie pravicovej koalície. Prvou z nich bola koalícia KDĽ a DS, pre ktorú hovorila programová blízkosť strán ako aj dobré vzťahy medzi ich prednými predstaviteľmi. Túto alternatívu presadzovala najmä DS.¹⁶⁸

Druhou alternatívou bola programovo širšia trojkoalícia KDĽ- DS- DÚ. Po víťazstve prúdu idealistov v KDĽ hnutie podporilo užšiu spoluprácu s oboma príbuznými opozičnými subjektmi.¹⁶⁹ DÚ sa nebránila spolupráci s pravicovými stranami, hoci sa skôr prikláňala k variante kooperácie opozičných strán presahujúcej rámec stredopravej časti politického spektra.

¹⁶⁶ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.128

¹⁶⁷ Kopeček (2007), s.372

¹⁶⁸ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.129

¹⁶⁹ Mesežnikov IN Bútora – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.40

Dňa 29. októbra 1996 strany podpísali dohodu o vzájomnej spolupráci, ktorá sa stala známa ako Modrá koalícia. Nešlo o volebnú koalíciu, hoci dohoda naznačovala budúci spoločný postup. Profilovala sa ako pravocentristický demokratický opozičný blok ochotný spolupracovať s ostatnými demokratickými stranami.¹⁷⁰

V závere roka všetky tri strany Modrej koalície koordinovali svoj postup. Predložili spoločne v parlamente ústavný zákon o priamej voľbe prezidenta, ktorý však nenašiel dostatočnú podporu. Rozhodli sa preto iniciovať referendum o tejto otázke. Pridali sa k nim aj SDSS a strany združené v Maďarskej koalícii. DÚ neprestávala rokovať s ostatnými opozičnými subjektmi a začiatkom roka 1997 podpísala zmluvu o spolupráci s SDSS a SZS.

Po vyhlásení referenda sa strany obrátili na SDE a SZS v snahe zjednotiť opozíciu vytvorením občianskeho združenia Spoločná akcia za referendum. SZS podporila opozičné strany a pridala sa k Spoločnej akcii, SDE si od aktivít ostatných strán opozície zachovávala v rámci sledovania svojej tzv. samostatnej opozičnej politiky odstup.¹⁷¹

4.2.5. Slovenská demokratická koalícia

Opozičné strany už pred založením SDK mali skúsenosť vzájomnej spolupráce. Pravicové KDH, DÚ a DS užšiu spoluprácu nadviazali v rámci Modrej koalície. So SDSS ich spájali aktivity v petičnej akcii za vypísanie referenda o priamej voľbe prezidenta a so SZS spolupracovali v združení Spoločná akcia za referendum.

Opozičná iniciatíva za referendum o priamej voľbe prezidenta našla podporu u občanov. Podarilo sa zhromaždiť ústavou vyžadovaných 350 000 podpisov občanov a prezident republiky rozhodol o jeho konaní. Rozhodol sa spojiť ho s referendom o vstupe Slovenska do NATO. Termín konania bol určený na 23. a 24. mája 1997. Po osobnom

¹⁷⁰ Mesežnikov IN Bútora – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.39

¹⁷¹ Kopeček (2007), s.330

zásahu ministra Krajčího ale boli do referendových miestností distribuované lístky, ktoré neobsahovali otázku o priamej voľbe prezidenta a Ústredná komisia plebiscit vyhlásila za zmarený.

Tento skutok sa stal impulzom k prehĺbeniu spolupráce opozičných subjektov. Záujem prejavili okrem pravicových strán Modrej koalície aj SDSS a SZS. Ustanovili desaťčlenný pracovný výbor, ktorý mal za úlohu pripraviť dohodu o spoločnom postupe v parlamentných voľbách.

Dňa 24. júna sa päťica strán dohodla, že v nadchádzajúcich voľbách budú kandidovať spoločne ako jeden subjekt a 3. júla 1997 predsedovia Eduard Kukan (DÚ), Ján Čarnogurský (KDH), Ján Langoš (DS), Jaroslav Volf (SDSS) a Zdenka Tóthová (SZS) oznámili vznik volebnej koalície piatich opozičných strán pod názvom Slovenská demokratická koalícia. Jednotlivé strany mali byť zastúpené vo volebnej strane podľa vopred dohodnutého pomeru na základe priemeru ich voličských preferencií v období medzi júnom 1996 a júnom 1997.¹⁷² K SDK sa pridala ešte miniatúrna Únia živnostníkov, podnikateľov a roľníkov SR. Jedno miesto na spoločnej kandidátke získal jej predseda Pavol Prokopovič.

Prakticky okamžite po svojom vzniku sa SDK stala v prieskumoch subjektom s najvyššou podporou voličov. Prvý krát od roku 1992 tak v slovenskom straníckom systéme vyvstalo zoskupenie, schopné poraziť dominantné HZDS. V polovici roku 1998 museli strany opozície zjednotené v SDK prehodnotiť svoju koalíčnú stratégiu v reakcii na zmenu volebného zákona. Existoval oprávnený predpoklad, že jednej z jeho požiadaviek, tzv. vnútrostraníckemu kvóru¹⁷³, nebudú schopné vyhovieť všetky strany zlúčené v SDK. Dovtedy plánovaná opozičná spolupráca vo forme širokej volebnej koalície sa tak stala nezmyselnou. V nastolenej situácii sa ponúkali dve alternatívy

¹⁷² Mesežnikov IN: Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.42

¹⁷³ Paragraf 41 zákona č. 187/1998 Z. z. hovorí:

„(2) Ústredná volebná komisia ďalej zistí, ktorá politická strana získala menej než päť percent z celkového počtu platných hlasov.

(3) Pri ďalšom zisťovaní volebných výsledkov a pridelení mandátov sa už na politickú stranu uvedenú v odseku 2 a na hlasy pre ňu odovzdané neprihliada. Ak táto politická strana je súčasťou koalície, pozerá sa na ostatné politické strany, ako keby podali kandidátnu listinu samostatne.”

d'alsieho postupu. Prvou z nich bolo vytvorit' z volebnej koalície SDK *Stranu demokratickej koalície*. Druhou alternatívou bola koalícia tých opozičných strán zo strán tvoriacich SDK, ktoré by mali prekročiť kvórum na vstup do parlamentu. Jednalo sa o KDH a DÚ. Na ich kandidátnych listinách potom mali figurovať predstavitelia menších strán.¹⁷⁴

Opoziční partneri sa napokon rozhodli pre formálnu volebnú stranu SDK, najmä s cieľom zabrániť prípadnému prepadu hlasov. Jej vytvorenie nesprievádzalo zlúčenie jej materských strán ani ich zánik. Zachovali si samostatnosť, no vo voľbách nekandidovali. Členmi SDK sa stalo jej 150 kandidátov do parlamentu. Všetci museli ukončiť svoje členstvo v materských stranách.¹⁷⁵ Dňa 4. júla 1998 kongres SDK v Trnave zvolil za predsedu strany Mikuláša Dzurindu. Podpredsedami sa stali Eduard Kukan za DÚ, Ján Langoš za DS, Jaroslav Volf za SDSS a Anton Juriša za SZS.

Bývalí členovia materských strán v SDK založili päť platforiem: kresťanskoemokratickú (KDH), liberálnu (DÚ), liberálne-konzervatívnu (DS), sociálnodemokratickú (SDSS) a zelenú (SZS), pričom každá disponovala právom veta.¹⁷⁶

Začiatkom augusta podalo HZDS na Najvyššom súde SR návrh na prehodnotenie rozhodnutia Ústrednej volebnej komisie o registrácii SDK ako subjektu kandidujúceho vo voľbách do Národnej rady SR s námietkou, že sa nejedná o politickú stranu ale o volebnú koalíciu. Senát Najvyššieho súdu podanie zamietol s odôvodnením, že v jeho kompetencii nie je posudzovať, či sa jedná alebo nejedná o politickú stranu, ÚVK však podľa neho postupovala v súlade so zákonom, keďže SDK bola Ministerstvom vnútra registrovaná ako politická strana.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Kopeček (2007), s. 337 Keďže volebný zákon neumožňoval dvojité členstvo, museli by v takomto prípade svoje strany opustiť.

¹⁷⁵ Mesežnikov – Ivantyšin (1999), s.66

¹⁷⁶ Kopeček (2007), s.339

¹⁷⁷ Liďák – Koganová – Leška (1999), s.134

4.3. Maďarské strany

V slovenskom straníckom systéme existovali tri relevantné politické strany artikulujúce záujmy maďarskej menšiny. Boli to Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, hnutie Spolužitie a Maďarská občianska strana.¹⁷⁸

V marci 1994 prispeli svojimi hlasmi k pádu druhej Mečiarovej vlády a podporili vznik Moravčíkovho kabinetu, aj keď sa na ňom priamo nepodieľali. Pred voľbami v roku 1994 došlo k vytvoreniu volebnej Maďarskej koalície. V predčasných parlamentných voľbách získala MK 10,18 % platných hlasov a 17 mandátov v Národnej rade, z toho 9 mandátov získalo Spolužitie, 7 pripadlo MKDH a 1 mandát obsadilo MOS. Po voľbách sa MKDH rozhodlo v snahe vyhraniť sa proti Spolužitiu a jeho projektu spoločnej únie maďarských strán- de facto vytvoreniu jediného maďarského subjektu- a napriek kritike ostatných dvoch strán založilo svoj vlastný parlamentný klub.¹⁷⁹

V zásadných otázkach však strany MK postupovali v rokoch 1994-1998 jednotne. Zdržali sa hlasovania o slovensko- maďarskej zmluve. Strany MK sa pre tento na prvý pohľad prekvapivý krok rozhodli s ohľadom na to, že súčasťou ratifikačného uznesenia bola i formulácia, podľa ktorej „*Slovenská republika nikdy neprijala a v zmluve nezakotvila nijaké formulácie, ktoré by boli postavené na uznaní princípu kolektívnych práv pre menšiny, práv, ktoré pripúšťali vytváranie akýchkoľvek autonómnych štruktúr alebo osobitných štatútov na etnickom základe*“.¹⁸⁰

Všetky strany odmietli zákon o územnom a správnom členení z júla 1996. Nezohľadňoval podľa nich osobitosti etnicky zmiešaných území. Rozdiel medzi nimi panoval v slovenskou verejnosťou citlivo vnímanej otázke autonómie. Predseda Spolužitia Miklós Duray v svojich vyhláseniach pripúšťal vytvorenie teritoriálnej

¹⁷⁸ V roku 1995 bolo založené minoritné Maďarské ľudové hnutie za zmierenie a spolužitie, ktoré sa ako jediná strana maďarskej menšiny orientovalo na spoluprácu s HZDS.

¹⁷⁹ Kopeček (2007), 452

¹⁸⁰ Dostál Ondrej. **Menšiny** IN: Bútora (1997), s.254

autonómie, predstavitelia ostatných dvoch maďarských strán boli vo svojich vyjadreniach miernejší a požadovali len kultúrnu a školskú autonómiu.¹⁸¹

Strany MK boli v roku 1996 slovenskými stranami kritizované za účasť na konferencii Maďarsko a Maďari žijúci za hranicami usporiadanou budapeštianskou vládou. Spolu so Zväzom maďarských pedagógov a Spoločenským a kultúrnym zväzom Maďarov na Slovensku CSEMADOK na spoločnom zhromaždení v Komárne v tom istom roku podpísali otvorený list určený pre NATO a EÚ, podľa ktorého na Slovensku bola *„ohrozená demokracia a právny štát a maďarské spoločenstvo, ktoré žije v početnej menšine sa rúti do záhuby“*.¹⁸²

Politická reprezentácia maďarskej menšiny začala užšie spolupracovať s ostatnými stranami opozície v roku 1997. Strany MK sa zapojili do referendovej kampane o vstupe do NATO a priamej voľbe prezidenta. Obhajoba liberálne demokratického režimu a právneho štátu sa stala jedným z určujúcich rysov MK. V decembri 1997 vydali strany MK spoločné prehlásenie s SDK, v ktoré im otvorilo cestu do prvej Dzurindovej vlády. Okrem iného sa v ňom zaviazali, že nebudú presadzovať kontroverznú otázku územnej autonómie.¹⁸³

Počas volebného obdobia, najmä však po prijatí novely volebného zákona, strany vzájomne diskutovali o formách spolupráce v nasledujúcich parlamentných voľbách. Rovnako ako u zakladajúcich strán SDK súperili dve koncepcie ďalšej spolupráce: vznik volebnej strany, ako to chcelo Spolužitie a umiestnenie kandidátov dvoch strán na kandidátnej listine strany tretej, čo preferovalo MKDH. MOS zastávalo pozíciu blízku alternatíve navrhutej Spolužitím. Vedenie MKDH v prvej polovici roka 1998 prehodnotilo svoj postoj a tak 21. júna 1998 vznikla jednotná Strana maďarskej koalície. Nová strana vznikla zlúčením všetkých pôvodných „materských“ strán- MKDH, Spolužitia a MOS- ktoré paralelne s týmto krokom zanikli. V strane sa po zlúčení

¹⁸¹ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.143

¹⁸² Mesežnikov IN: Bútor (1997), s.33

¹⁸³ Kopeček (2007), s.453

vytvorili dve základné platformy: kresťansko-konzervatívne-ľudová a občiansko-liberálna. Cieľom SMK sa stala účasť v budúcej vláde.¹⁸⁴

5. Voľby 1998

Ako konštatuje Mesežnikov, „parlamentné voľby 1998 sa stali najvýraznejšou politickou mobilizáciou občanov od roku 1989“.¹⁸⁵ Jej zásluhou volebné víťazstvo dosiahli opozičné strany. Po parlamentných voľbách v septembri 1998 došlo na Slovensku k zásadnému obratu chápania politiky, k stabilizácii politického systému, k obnoveniu fungovania mechanizmov parlamentnej demokracie, a uskutočneniu potrebných ústavných zmien a iných legislatívnych úprav (medzi inými zákon o priamej voľbe prezidenta, novelizácia zákona o parlamentných a komunálnych voľbách, zákon o používaní jazykov národnostných menšín).¹⁸⁶

5.1. Politická situácia na Slovensku v roku 1998

Szomolányi politickú situáciu na Slovensku v na sklonku volebného obdobia 1994- 1998 popisuje takto: „Slovensko bolo v ôsmom roku premien režimu v stave nekonsolidovanej, nestabilnej demokracie. Demokracie preto, že základné inštitúcie demokracie pretrvávajú, aj keď sú fragilné a ich fungovanie naráža na prekážky, ba v niektorých prípadoch je priamo znemožnené rozhodnutiami držiteľov moci. Demokracie nestabilnej preto, že zápas o predvídateľné a pevné pravidlá hry pokračuje a zmenu režimu nemožno považovať za ukončenú.“¹⁸⁷

¹⁸⁴ Mesežnikov – Ivantyšin (1999), s.90

¹⁸⁵ Citované podľa Velšic, Marián. **Spoločensko-politická klíma na sklonku Mečiarovej a Dzurindovej vlády**. Stredoevropské politické studie 2002, ročník IV, č.1. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=53>

¹⁸⁶ Mesežnikov, Grigorij. Citované podľa Velšic (2002)

¹⁸⁷ Szomolányi, Soňa. **Aký režim sa vynára na Slovensku**. IN: Szomolányi, S. (ed.) **Slovensko: problémy konsolidácie demokracie**. Bratislava, 1997 Slovenské združenie pre politické vedy a Nadácia Friedricha Eberta, s.15

Dňa 2. marca 1998 vypršalo funkčné obdobie prezidenta Michala Kováča. Snahy o zvolenie prezidenta parlamentom zlyhali, rovnako ako snaha opozičných strán zmeniť spôsob voľby hlavy štátu. Prezidentské právomoci boli delegované na predsedu vlády Vladimíra Mečiara a predsedu parlamentu Ivana Gašparoviča. Predseda vlády a zastupujúci prezident udelil z titulu zastupujúceho prezidenta kontroverzné amnestie na trestné činy súvisiace so „zavlečením“ a referendum o vstupe do NATO. Rovnako Mečiar zrušil aj konanie druhého referenda o priamej voľbe prezidenta, ktoré vyhlásil tesne pred odchodom z úradu.¹⁸⁸

Politickú situáciu na Slovensku necelý rok pred voľbami ovplyvnila zmena „pravidiel hry.“ HZDS dlhodobo prejavovalo svoj zámer zmeniť volebný systém krajiny na väčšinový, v tomto bode však nenašlo porozumenie u svojich koalíčných partnerov, pre ktorých by bola takáto situácia prakticky likvidačná.¹⁸⁹ Nakoniec sa strany vládnej koalície dohodli a tesne pred nadchádzajúcimi parlamentnými voľbami, 20. mája, prijali kontroverznú novelu volebného zákona. K jej prijatiu ich motivovali klesajúce preferencie vládnych strán, stúpajúce preferencie opozície a projekty koalíčnej spolupráce opozičných strán na sklonku volebného obdobia.¹⁹⁰

5.2. Predvolebná kampaň a výsledky volieb

Vedenie kampane v televízii a rozhlase bolo zákonom limitované na verejnoprávne STV a SRo. Politická strana mohla do kampane investovať najviac 12 miliónov korún. Vzhľadom na legislatívne obmedzenia sa hlavná časť kampane obmedzila na verejnoprávne médiá, súkromnú tlač, billboardy a plagáty.¹⁹¹ Obmedzenie vedenia kampane na verejnoprávne médiá predstavovalo pre opozičné strany značnú nevýhodu. Predovšetkým Slovenská televízia sa v predvolebnom období zmenila v nástroj

¹⁸⁸ Leška (2006), s.106

¹⁸⁹ Just (2005b), s.85

¹⁹⁰ Krištofik (2001)

¹⁹¹ Školkay, Andrej. **Médiá a politická komunikácia v predvolebnej a volebnej kampani**. IN: Bútora-Mesežnikov- Bútorová (1999), s.168

propagandy vládneho HZDS. Naopak z kampane boli vylúčené médiá podporujúce strany opozície ako televízia Markíza a rádio Twist.

Predvolebná kampaň HZDS bola veľmi výrazná. Pred voľbami zahájilo dobre zvládnutú billboardovú kampaň úctyhodných rozmerov sprevádzanú sériou televíznych spotov. Hnutie na Slovensko pozvalo celý rad zahraničných osobností, najmä hercov a príslušníkov showbyznisu, ktorí mu mali dodať punc svetovosti a širokej obľúbenosti. Na Slovensku sa takto s predstaviteľmi hnutia stretli napríklad modelka Claudia Schiffer, hereci Gérard Dépardie či Paul Belmondo. HZDS na svoju propagáciu použilo i futbalový klub Sparta Praha, ktorý kontroloval bývalý Mečiarov minister privatizácie Alexander Rezeš. Oporou kampane masové mítingy hnutia, po vzore tradičných mítingov hnutia v Športovej hale na Pasienkoch.¹⁹²

SDK v kampani podporila celá rada domácich osobností a umelcov. Na billboardoch hnutia vystupovali jeho čelní predstavitelia sprevádzaní napríklad hokejovou legendou Petrom Šťastným či hercom Ladislavom Chudíkom. Výrazný bol najmä prínos predsedu strany Dzurindu, ktorý v rámci kampane osobne doslova „ojazdil Slovensko na bicykli“. Líder strany sa pri rozhovoroch s občanmi nebránil dávať sľuby, ktoré boli odborníkmi označované za populizmus- za všetky napríklad príslub budúceho premiéra o dvojnásobných platoch.¹⁹³ Preferencie SDK oslabila aféra okolo údajného podplácania novinárov SDK, na ktorú upozornil týždenník Domino fórum. Škandál dlho rezonoval v slovenských médiách no z dôvodu blízkosti volieb sa upustilo od hlbších personálnych zmien a celá kauza bola uzavretá výmenou šéfa volebného štábu, ktorým sa stal Ľudovít Černák.¹⁹⁴

SDL sa pri vedení kampane inšpirovala volebnou kampaňou českých sociálnych demokratov. Predseda strany Migaš precestoval Slovensko autobusom nazvanom Migomobil po vzore volebného autobusu Zemák predsedu ČSSD M. Zemana.¹⁹⁵ SOP svoju kampaň

¹⁹² Školkay IN Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.188

¹⁹³ Školkay IN Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.190

¹⁹⁴ Lidák – Koganová – Leška (1999), s.133

¹⁹⁵ Kopeček (2007), s.195

viedlo neutrálne v duchu „občianskeho zmierenia na báze čo najširšej dohody“.¹⁹⁶ SMK sa sústredila najmä na osobný kontakt s voličmi. Vzhľadom na jej územne koncentrovaný elektorát strana rezignovala na výraznejšiu celoslovenskú kampaň.¹⁹⁷ SNS svoju predvolebnú kampaň postavila na presadzovaní neutrality SR a znovuzavedení trestu smrti. Naďalej pokračovala vo svojej nacionalistickej rétorike, jedným z jej predvolebných hesiel bolo heslo „voľme Slovensko bez parazitov“.¹⁹⁸

Významnú úlohu zohral v predvolebnej kampani tretí sektor. Po skúsenostiach z uplynulých rokov (ako napríklad zmarené referendum v roku 1997) panovala vo verejnosti neistota, či voľby prebehnú štandardným spôsobom. Vznikla celá rada iniciatív ako napríklad *Občianska Kampaň O.K. '98*, *Občianske združenie Hlava '98* a jeho kampaň *Volím teda som*, projekt *Nadácie pre občiansku spoločnosť* zameraný najmä na mobilizáciu prvovoličov *Rock volieb* či projekt *Helsinského občianskeho zhromaždenia* a *Združenia na podporu lokálnej demokracie* zvaný *MEMO '98*, ktoré si kládli za úlohu dohliadať na regulérnosť volieb, mobilizovať voličov a monitorovať elektronické a tlačene médiá.¹⁹⁹

Strana	Hlasy (%)	Mandáty v NR SR
HZDS	27,00	43
SDK	26,33	42
SDL	14,66	23
SMK	9,12	15
SNS	9,07	14
SOP	8,01	13
Spolu		150

Tab. 2: Voľby do NR SR, 25.-26.9.1998.²⁰⁰

Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky, sa konali 25. a 26. septembra 1998. Vyznačovali sa vysokou volebnou účasťou- až 84,24 % a relatívne nízkym prepadom volebných hlasov- 5, 78 % oproti 13 % v roku 1994.

¹⁹⁶ Liďák – Koganová – Leška (1999), s.147

¹⁹⁷ Kopeček (2007), s.469

¹⁹⁸ Kopeček (2007), s.429

¹⁹⁹ Bútorá, Martin – Demeš Pavol. **Občianske organizácie vo voľbách 1998** IN: Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.135- 136

²⁰⁰ zdroj: Štatistický úrad Slovenskej Republiky, www.statistics.sk

Opäť ich tesne vyhralo HZDS, jeho podpora však klesla „len“ na 27 %, čím zaostalo za svojím výsledkom z predchádzajúcich volieb o osem percent. V Národnej rade získalo 43 mandátov. Do parlamentu sa zo strán bývalej vládnej koalície dostala aj SNS, ktorá naopak so ziskom 9,07 % posilnila svoju pozíciu o necelé štyri percentá a v parlamente obsadila 14 mandátov. Pred bránami parlamentu zostal druhý z bývalých Mečiarových vládnych partnerov- ZRS, ktoré získalo len niečo vyše jedného percenta platných hlasov.

Z opozičných strán najlepší výsledok dosiahla SDK, ktorá so ziskom 26,33 % len tesne zaostala za HZDS a v parlamente obsadila 42 kresiel. Očakávaný synergický efekt preferencií pre túto volebnú stranu, vytvorenú z piatich subjektov pod tlakom účelovej „Mečiarovej“ novely volebného zákona sa nepotvrdil- strana získala o 6 % menej hlasov než mali zakladajúce strany v dobe jej vzniku dohromady- ich zlúčenie však zabránilo prepadu hlasov malých strán.

Výrazne sa podarilo posilniť svoju pozíciu SĎĽ. Tá šla do volieb samostatne, ako jediná ľavicová alternatíva (nepočítajúc antisystémovú KSS). Vo voľbách sa jej podarilo získať späť hlasy ZRS a so ziskom 14,66 % obsadila v parlamente 23 mandátov.

SMK získalo podporu 9,12 % a 15 mandátov. Poslednou stranou, ktorá prekročila prah parlamentu bola nová strana Rudolfa Schustera SOP. V jej prvých voľbách sa strane podarilo osloviť 8,01 % voličov, čo strane košického primátora prinieslo 13 mandátov.

5.3. Sformovanie vlády

Po parlamentných voľbách pokračovala polarizácia politickej scény na dva tábory. Víťaz volieb HZDS a jeho bývalý vládny partner SNS dohromady v Národnej rade získali len 57 kresiel a neúspešne sa pokúšali naviazať spoluprácu s niektorou z ďalších parlamentných strán. Ako jediná zo strán bývalej opozície sa na konzultáciách o zostavení vlády s HZDS zúčastnila SĎĽ. Nakoniec ale odmietla ako ponuku na koalíciu

s HZDS a SNS tak aj možnosť vládnúť samostatne za ich tichej podpory a pridala sa k ostatným bývalým stranám opozície.²⁰¹

Výsledky volieb 1998 ponúkali rôzne možnosti sformovania vlády. Všetky bývalé opozičné strany súhlasili so zahájením vzájomných jednaní o vytvorení vládnej koalície. Pre pochopenie výsledku povolebných rokovaní je kľúčový fakt, že zúčastnené strany mali záujem zostaviť vládu disponujúcu nie len prostou (76 hlasov) ale ústavnou väčšinou (90 hlasov). Len takto mali možnosť prekonať negatívne dôsledky pôsobenia Mečiarovej vlády a obsadiť uprázdnený post prezidenta. Na jeho zvolenie parlamentom alebo zmenu zákona o jeho voľbe na priamu bolo potrebných práve 90 hlasov. Preto hoci SDE pôvodne preferovala spojenie len s SDK a SOP, bez zapojenia SMK, nakoniec so zreteľom na vyhladku vlády disponujúcej ústavnou väčšinou súhlasila so vznikom širokej koalície SDK- SDE- SOP- SMK. Vláda teda nakoniec zahŕňala strany od ľavice cez stred až po pravicu.

Počas jednaní došlo medzi SDK a SDE a menšími koalíčnými partnermi k sporu o kľúč, podľa ktorého sa mali distribuovať vládne posty. Najmä SDE, chcela SMK a SOP presvedčiť v prospech obsadzovania vládnych funkcií v pomere 9 : 6: 2 :2 (SDK : SDE : SMK : SOP). Obidve menšie strany sa postavili proti takémuto riešeniu a žiadali vládne posty v koalícii rozdeliť podľa pomeru 9 : 4 : 3 : 3. Oslabenie svojej pozície pochopiteľne druhá najsilnejšia strana, SDE, odmietala. Nakoniec sa podarilo dosiahnuť kompromis: strany sa dohodli na pomere 9 : 6 : 3 : 2, ktorý zahŕňal vytvorenie ďalšieho postu podpredsedu vlády, ktorý mala získať SMK. Kompenzáciou pre najmenšiu SOP za slabšie postavenie v exekutive sa stal záväzok koalíčných partnerov, že predseda SOP Rudolf Schuster sa stane spoločným kandidátom koalície na prezidenta.²⁰²

Koaličnú dohodu podpísali predstavitelia SDK, SDE, SOP a SMK 29. októbra 1998. Post predsedu vlády obsadil predseda SDK Mikuláš Dzurinda, každá koalíčná strana mala podľa dohody získať vo vláde jedného podpredsedu. Predsedom parlamentu sa stal

²⁰¹ Lid'ák – Koganová – Leška (1999), s.120

²⁰² Leška (2006), s.111

predseda SDE Jozef Migaš. Dokument stanovil existenciu koordinačného orgánu-koaličnej rady, ktorá sa mala skladať z troch členov za každú stranu: predsedu strany, predsedu poslaneckého klubu a jedného člena vlády. Každá strana mala disponovať jedným hlasom. V zmluve boli explicitne vymenované témy, ktoré nemali koaličné strany po dobu platnosti Koaličnej zmluvy otvárať, ako napríklad Benešove dekréty či otázku územnej autonómie na etnickom princípe. Každá zo strán mohla od zmluvy odstúpiť a platnosť zmluvy mala vypršať v prípade, že dôjde k zmenám subjektov tvoriacich koalíciu.²⁰³

Záver

Vývoj stranického systému v období rokov 1994 až 1998 bol ovplyvnený úsilím vtedajšej vládnej koalície HZDS-ZRS-SNS a najmä jej najsilnejšieho subjektu HZDS, zachovať a následne reprodukovať vlastné mocenské postavenie aj za cenu porušovania demokratických pravidiel tvoriacich podstatu demokratického režimu.²⁰⁴ Vládne strany svojimi krokmi znemožnili opozícii vykonávať jej základnú úlohu, teda kontrolovať vládnu moc: „parlament prestal kontrolovať vládu, čo viedlo k faktickej vláde jednej strany“.²⁰⁵ Vo svojom dominantnom postavení tieto strany prišli ku krokom, ktoré boli na hranici, prípadne šli až za rámec ústavnosti. HZDS a SNS zbavili svojich členov poslaneckého mandátu. Parlamentná väčšina sa následne rozhodla „nevzať na vedomie“ rozhodnutie Ústavného súdu, ktorý vo veci zakročil. Minister za HZDS Gustáv Krajčí svojvoľne prekročil svoje právomoci a zmaril konanie referenda o priamej voľbe prezidenta. Vláda sústavne napádala prezidenta SR. Oprávnené obavy vzbudzovala otázka prípadnej účasti Slovenskej informačnej služby na únose syna prezidenta Kováča do zahraničia a vražde Róberta Remiáša. Tieto a ďalšie kroky Slovensko oddialili od konsolidovanej demokracie, definovanej ako stav, v ktorom „rovňako vládne ako i mimovládne sily akceptujú, že konflikty budú riešiť v rámci zákonov, procedúr a inštitúcií, ktoré sú sankcionované novým demokratickým režimom“;²⁰⁶ a prinútili

²⁰³ Just (2005a), s.69- 71

²⁰⁴ Mesežnikov IN: Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.37-38

²⁰⁵ Malová – Rybář IN Dvořáková (1999), s.71

²⁰⁶ Mesežnikov IN: Bútorá – Mesežnikov – Bútorová (1999), s.14

politické strany na Slovensku opäť riešiť základný spor o povahe režimu. Dominantnou konfliktnou líniou rokov 1994-1998 sa stalo štiepenie *mečiarizmus vs antimečiarizmus*, ktorú podporovali *urbánno - rurálna a nacionalistická* konfliktná línia. Nie len politická elita ale celá slovenská spoločnosť bola silne polarizovaná a rozdelená na provládny a protivládny tábor, ktoré sa členili na základe vzťahu k normám modernej parlamentnej demokracie, konštitucionalizmu, princípom právneho štátu a hodnotám demokratickej kultúry.²⁰⁷

Vládny tlak na strany opozície vyústil do integračných procesov v stranách opozície. Tie boli nútené spájať sa a vytvárať pestré koalície bez ohľadu na vzájomnú programovú blízkosť. Prvým krokom k zjednoteniu opozície bola spolupráca stredopravých strán KDH, DS a DÚ, ktoré na sklonku roka 1996 vytvorili Modrú koalíciu. V iniciatíve o priamej voľbe prezidenta sa k stranám Modrej koalície pridali i ľavicová SDSS a SZS. Samostatne sa naďalej rozhodla postupovať SDL. Zmarenie referenda o priamej voľbe prezidenta a vstupe do NATO ministrom vnútra predstavovalo dôležitý impulz, ktorý opozičné strany prinútil k zväženiu volebnej spolupráce za účelom prelomenia Mečiarovej dominancie a zastavenia rozkladu princípov právneho štátu. KDH, DS, DÚ, SDSS a SZS sa v reakcii na zmarené referendum dohodli na vytvorení spoločnej širokospektrálnej koalície SDK. V závere volebného obdobia sa vládne strany rozhodli poistiť svoje víťazstvo v nastávajúcich voľbách prijatím účelovej novely volebného zákona. Tá najmä svojim ustanovením o povinnom 5 % vnútrokoaličnom kvóre prakticky znemožňovala volebné stratégie, ktoré pre nastávajúce voľby zastávali strany zjednotené v SDK a maďarské strany. SDK sa s novelou vysporiadala vytvorením volebnej strany s identickým názvom, MKDH, Spoluzitie a MOS zas zlúčením do Strany maďarskej koalície. V roku 1998, reagujúc na patovú situáciu na politickej scéne vznikla SOP. Pôvodne sa stavala mimo oba hlavné tábory, útoky predstaviteľov vládnej koalície ju však posunuli na stranu opozície. Po voľbách 1998 sformovali bývalé strany opozície SDK, SDL, SMK a SOP vládnu koalíciu.

²⁰⁷ Mesežnikov IN: Bútorá – Ivantyšin (1998), s.93

Politická scéna ani v období rokov 1994-1998 nepokročila v procese svojej kryštalizácie. Hlavnú úlohu v systéme hralo HZDS, hnutie s nejasným profilom čerpajúce z charizmy svojho lídra, „pokrývajúce svojim populizmom široký priestor pravého i ľavého stredu, odčerpávajúce potenciál konzervatívnym a nacionalistickým silám, pravici i ľavici (...) bránilo tak vyzrievaniu tradičnej politickej štruktúry“.²⁰⁸

Celkový počet znakov vrátane medzier: 115 701

Počet slov: 16 174

²⁰⁸ Lidák – Koganová – Leška (1999),s.152-153

Bibliografický záznam

Majerník, Viktor. Vývoj stranického systému na Slovensku v rokoch 1994- 1998. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut politologických štúdií, 2008. 82 strán. Vedúci bakalárskej práce: PhDr. Petr Just

Anotácia

Bakalárska práca „Vývoj stranického systému na Slovensku v rokoch 1994-1998.“ sa venuje formovaniu systému strán na Slovensku v období tzv. tretej Mečiarovej vlády. Práca skúma dopad, ktorý malo pôsobenie tejto vlády na politické strany a stranický systém. Úvodná časť predstavuje teoretický rámec a poskytuje informácie o vývoji volebného systému, konfliktných líniah prítomných v slovenskej spoločnosti a stranickom systéme Slovenska. Nasledujúca kapitola sa zaoberá rôznymi aspektmi parlamentných volieb v roku 1994. Nasledujú dve kapitoly, ktoré sa zameriavajú na vývoj v koalíčných a vybraných opozičných stranách so zreteľom na integračné procesy opozičných strán. Ďalšia kapitola sa venuje parlamentným voľbám v roku 1998. Po nej nasleduje záver, ktorý prináša zhrnutie o formovaní slovenského systému strán.

Annotation

Bachelor thesis “Development of Slovak party system 1994-1998“ seeks to capture the impact of the emergence of so-called third Mečiar government on the development of party system and political parties in Slovakia. The introductory part provides theoretical explanation of Slovak electoral system, cleavages present in Slovak society and Slovak party system. The following deals with the 1994 parliamentary elections, providing details on the general political situation, electoral campaign, result of the elections as well as the creation of Mečiar’s third government. Following two chapters shed light on development of coalition as well as main opposition parties in the period with special attention dedicated to formation of cooperation among the opposition parties. Consecutive chapter deals with the 1998 elections. General political situation, electoral campaign and elections’ results are introduced. The final conclusion summarizes development of the party system in the selected period.

Klíčové slová

Stranícky systém, politické strany, Slovensko 1994-1998

Keywords

Party system, political parties, Slovakia 1994-1998,

Zoznam použitých zdrojov

Monografie, zborníky a časti zborníkov

Bútora, Martin – Mesežnikov, Grigorij – Bútorová, Zora. **Slovenské voľby '98, Kto? Prečo? Ako? Slovenské voľby '98**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999

Dostál, Ondrej. **Menšiny** IN: Bútora, Martin (ed). **Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997

Galanda, Milan – Hrabko, Juraj. **Poslanecký mandát na Slovensku**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír. **Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě**. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2004

Just, Petr. Slovenská republika IN: Cabada, Ladislav – Dvořáková, Vladimíra et al. **Komparace politických systémů III**. Praha: Oeconomica, 2004

Just, Petr. **Teorie koalic a slovenské vlády v letech 1990-2002**. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2005a

Just, Petr. **Združenie robotníkov Slovenska ve vládní koalici 1994-1998**. IN: Hoscheková Dagmar – Kucharčík Rudolf. **Aktuálne problémy teórie medzinárodných vzťahov a teórie politiky**. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov, 2005b

Kopeček, Lubomír. **Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku**. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006

Kopeček, Lubomír. **Specifika vývoje slovenského systému politických stran.** IN: Strmiska, Maximilián. **Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita.** Brno : Mezinárodní politologický ústav, 1999

Kopeček, Lubomír. **Stranický systém Slovenska** IN: Fiala, Petr – Herbut, Ryszard et al. **Stredoevropské systémy politických stran,** Brno : Masarykova univerzita, 2003

Kopeček, Lubomír. **Politické strany na Slovensku,** Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007

Krivý, Vladimír. **Čo prezrádzajú volebné výsledky?** Parlamentné voľby 1992-1998. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999

Krivý, Vladimír – Mesežnikov, Grigorij. **Politické strany a ich prívrženci** IN: Gyárfášová, Oľga- Krivý, Vladimír- Velšic, Marián. **Krajina v pohybe.** Bratislava: IVO, 2002

Kubín, Ľuboš – Velšic, Marián. **Slovensko a jeho volebné pravidlá.** Bratislava: Veda, 1998

Leška, Vladimír. **Slovensko 1993-2004. Léta obav a nadějí.** Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006

Leško Marián. **Mečiar a mečiarizmus: politik bez škrupúl', politika bez zábran.** Bratislava : VMV, 1996

Leško, Marián. **Príbeh sebadiskvalifikujúceho favorita.** IN: Bútora, Martin - Šebej, František. **Slovensko v šedej zóne. Rozšírenie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska.** Bratislava: IVO 1998

Lid'ák, Ján – Koganová, Viera – Leška, Dušan. **Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989**. Bratislava: Ekonomická univerzita, 1999

Lipset, Seymour – Rokkan, Stein. **Party Systems and Voter Alignments. Cross National Perspectives**. New York: Free Press, 1967

Malová, Darina – Rybář, Marek: **The impact of constitutional rules on institutionalization of democracy in Slovakia** IN Dvořáková, Vladimíra (ed). **Success or failure: ten years after**. Praha: Česká společnost pro politické vědy, 1999

Mesežnikov, Grigorij- Ivantyšin Michal. **Slovensko 1998-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999

Mesežnikov, Grigorij. **Vnútropolitický vývoj a politická scéna** IN Bútora, Martin (ed). **Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997

Mesežnikov, Grigorij. **Vnútropolitický vývoj a systém politických strán** IN Bútora, Martin – Ivantyšin, Michal et al. **Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998**. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998

Novák, Miroslav. **Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia**. Praha: Slon, 1997

Ondruchová, Mária. **Organizácia politických strán a hnutí na Slovensku**. Bratislava: IVO, 2000

Sartori, Giovanni. **Strany a stranické systémy**. Brno: CDK, 2005

Szomolányi, Soňa. **Aký režim sa vynára na Slovensku.** IN: Szomolányi, S. (ed.) **Slovensko: problémy konsolidácie demokracie.** Bratislava: Slovenské združenie pre politické vedy a Nadácia Friedricha Eberta, 1997

Szomolányi, Soňa. **Kľukatá cesta Slovenska k demokracii.** Bratislava: Stimul, 1999

Články z periodík

Fiala, Petr. **Politické strany a stranicko-politické systémy v Československu.** Politologický časopis, roč. 8, č.1

Kusý, Miroslav. **Dvaja premiéri,** IN: Mosty, 1999, č.42

Lid'ák, Ján. **Problémy fungovania politických systémov** IN: Parlamentný kuriér. Časopis Národnej rady SR, 1997, č.40

Mesežnikov, Grigorij. **Môžu byť široké koalície reformné?** IN: Mosty, 2002, č. 13

Zakaria, Fareed. **Neliberální demokracie** IN: Střední Evropa, 1998, č. 81

Internetové zdroje:

(odkazy overené k 20.7.2008)

Krištofík, Matúš. **Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky.**

Středoevropské politické studie 2001, ročník III, číslo 4. Dostupné z

<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=65>

Kopeček, Lubomír. **Institutionalization of Slovak Political Parties and Charismatic Leaders**, Středoevropské politické studie ,2004, ročník VI , číslo 1. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=188>

Kopeček, Lubomír. **Strana občanského porozumění – strana „na jedno použití“** Středoevropské politické studie, 2002, ročník IV, číslo 2-3. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=44>

Leško Marián- Štulajter Ivan. **Dejiny Slovenska**. Zvláštna príloha denníka SME, 29. 12. 2007, dostupné z http://www.sme.sk/cdata/3657422/lesko-stulajter_dejiny-slovenska_012008.pdf

Rybář Marek: **Party system instability and the emergence of new parties in Slovakia**. Dostupné z www.fphil.uniba.sk/~rybar/images/marekkeelee.doc

Velšic, Marián. **Spoločensko-politická klíma na sklonku Mečiarovej a Dzurindovej vlády**. Středoevropské politické studie 2002, ročník IV, č.1. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=53>

Štatistický úrad SR www.statistics.sk

Dokumenty

Zákon SNR č. 80/1990 Zb., v znení neskorších predpisov, o voľbách do Slovenskej národnej rady

Použité skratky politických strán a hnutí

AD – Aliancia demokratov
APR – Alternatíva politického realizmu
DS – Demokratická strana
DÚ – Demokratická únia
HPS – Hnutie poľnohospodárov Slovenska
HZDS – Hnutie za demokratické Slovensko
KDH – Kresťansko demokratické hnutie
MKDH – Maďarské kresťansko-demokratické hnutie
MOS – Maďarská občianska strana
NDS – Národno-demokratická strana
RSS – Roľnícka strana Slovenska
SDK – Slovenská demokratická koalícia
SDE – Strana demokratickej ľavice
SDSS – Sociálno-demokratická strana Slovenska
SMK – Strana maďarskej koalície
SNS – Slovenská národná strana
SOP – Strana občianskeho porozumenia
SV – Spoločná voľba
VPN – Verejnosť proti násiliu
SZS – Strana zelených na Slovensku
ZRS – Združenie robotníkov Slovenska

PROJEKT BAKALÁRSKEJ PRÁCE

Vývoj stranického systému na Slovensku v rokoch 1994-1998

Viktor Majerník

Konzultant: PhDr. Petr Just

Odbor: Politologie a mezinárodní vztahy, 3.ročník

Akademický rok: 2006- 2007

Súhlasím s vedením bakalárskej práce : _____

V Prahe dňa 11.6. 2007

Téma a cieľ bakalárskej práce

Predčasné parlamentné voľby na jeseň 1994 len potvrdili dominanciu HZDS v slovenskom stranickom systéme. Sformovanie koalície z HZDS, SNS a ZRS zároveň potvrdilo prevažujúcu štiepnu líniu, ktorú politológovia zjednodušene označujú ako „mečiarizmus x antimečiarizmus“. Táto štiepna línia sa v slovenskej politike prejavovala silnejšie ako tradičné.

Pôsobenie tejto koalície polarizovalo slovenskú politiku. Jej vládnutie bolo charakteristické koncentráciou moci, autoritárstvom, ekonomickým a politickým klientelizmom, sporom s prezidentom Slovenskej republiky a snahou ostrakizovať opozíciu, zneužívanie médií a tajnej služby atď. Strany pôsobiace v slovenskej politike v tomto období sa preto delili na zástancov týchto praktík a ich odporcov. Slovensko teda

opätovne riešilo otázku podoby režimu. Táto konfliktná línia, tzv. spor o povahu režimu, sa stala pre stranický systém kľúčovou a určujúcou.

Ďalšou štiepnou líniou, ktorá v tomto období zohrávala výraznú rolu, bola nacionálno-etnická. Jedna strana sporu, reprezentovaná opozičnými stranami, sa vymedzila ako antinacionalistická a spojila sa s maďarskými menšinovými stranami, zatiaľ čo druhá, predstavovaná stranami vládnej koalície, sa stavala do pózy obhajcu národných záujmov, ktoré prezentovala ako menšinami ohrozované.

Politický a inštitucionálny tlak vládnej koalície motivoval opozičné strany k užšej spolupráci aj za cenu potlačenia tradičných ideových rozporov, ktorá našla podobu najprv v Modrej koalícii, čiže koalícii pravicových strán, neskôr rozšírenej i o zástupcov ľavej časti politického spektra v Slovenskej demokratickej koalícii. Tento tlak, reprezentovaný aj reformou volebného zákona z rokov 1997-1998 viedol k zlúčeniu troch maďarských strán do Strany maďarskej koalície a transformácii Slovenskej demokratickej koalície na Stranu demokratickej koalície.

Cieľom tejto bakalárskej práce je podrobiť skúmaniu vývoj stranického systému na Slovensku v rokoch 1994-1998. Práca sa zameria nielen na vzťahy medzi koalíciou a opozíciou ale aj na krízy vo vnútri týchto dvoch blokov aj vo vnútri jednotlivých strán, ktoré ovplyvňovali podobu stranického systému. Práca predstaví konfliktné línie existujúce v slovenskej politike, podá výklad o systéme strán na Slovensku a priblíži vývoj relevantných politických strán v danom období. Pozornosť bude tiež venovaná faktorom, ktoré ovplyvňovali formovanie stranického systému, najmä volebnému systému. Stranou nezostane vplyv jednotlivých stranických aktérov na dianie vo vnútri strán a ich dopad na slovenskú politiku.

Predbežná osnova práce:

1. Úvod (vymedzenie témy, poznámky)
2. Teoretická časť
 - 2.1. Volebný systém na Slovensku
 - 2.2. Konfliktné línie slovenskej politiky
 - 2.3. Strany a stranický systém Slovenska
3. Voľby 1994

- 3.1. Politická situácia na Slovensku v roku 1994
- 3.2. Predvolebná kampaň a výsledky volieb
- 3.3. Sformovanie vlády
4. Vývoj koaličných strán v období 1994-1998
 - 4.1. Hnutie za demokratické Slovenska
 - 4.2. Združenie robotníkov Slovenska
 - 4.3. Slovenská národná strana
5. Formovanie opozície v rokoch 1994-1998
 - 5.1. Ľavica
 - 5.1.1. Rozpad Spoločnej voľby
 - 5.1.2. Tzv. „samostatná opozičná politika“ Strany demokratickej ľavice
 - 5.1.3. Vznik Strany občianskeho porozumenia
 - 5.2. Pravica
 - 5.2.1. Kresťansko-demokratické hnutie
 - 5.2.2. Demokratická únia
 - 5.2.3. Demokratická strana
 - 5.2.4. Modrá koalícia
 - 5.2.5. Slovenská demokratická koalícia
 - 5.3. Maďarské strany
6. Voľby 1998
 - 6.1. Politická situácia na Slovensku v roku 1998
 - 6.2. Predvolebná kampaň a výsledky volieb
 - 6.3. Sformovanie vlády
7. Záver

Zoznam odbornej literatúry:

Monografie, zborníky:

- Abrahám, Samuel. **Pokus o analýzu slovenskej spoločnosti**. Kalligram, Bratislava 2002.

- Bútor, Martin – Ivantyšyn, Michal (eds.): **Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998.** Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998
- Bútor, Martin - Mesežnikov, Grigorij - Bútorová, Zora (eds.). **Kto? Prečo? Ako? Slovenské voľby 1998.** Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.
- Cabada, Ladislav - Dvořáková, Vladimíra (eds.). **Komparace politických systému III.** Vysoká škola ekonomická, Praha 2000.
- Dvořáková, Vladimíra (ed.). **Success or Failure? Ten Years After.** Česká společnost pro politické vědy – Slovenské združenie pre politické vedy, Praha 1999.
- Fiala, Petr - Herbut, Ryszard (eds.). **Středoevropské systémy politických stran : Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko.** Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2003.
- Galanda, Milan - Juraj Hrabko. **Poslanecký mandát na Slovensku.** Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.
- Gbúrová, Marcela. **Na ceste k politike štandardu.** Náuka, Prešov 2000.
- Gyárfášová, Oľga – Krivý, Vladimír – Velšic, Marián a kol. **Krajina v pohybe.** Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001.
- Just, Petr. **Teorie koalic a slovenské vlády v letech 1990-2002.** Diplomová práca. (Vedúci práce: Blanka Říchová). Univerzita Karlova (Praha), Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2004.
- Just, Petr. **Združenie robotníkov Slovenska ve vládní koalici.** (rukopis) 2006.
- Koper, Ján. **Mechanismy vzniku moderného politického systému.** Bratia Sabovci, Zvolen 2003.
- Koper, Ján (ed.). **Politické režimy transformujúcich sa krajín: zmena a stabilita.** Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Banská Bystrica 2000.
- Krivý, Vladimír. **Čo prezrádzajú volebné výsledky? Parlamentné voľby 1992-1998.** Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.
- Kubín, Ľuboš - Velšic, Marián. **Slovensko a jeho volebné pravidlá.** Veda, Bratislava 1998.
- Lidžák, Ján – Koganová, Viera – Leška, Dušan. **Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989.** Ekonóm, Bratislava 1999.

- Mesežnikov, Grigorij (ed.). **Voľby 1998: Analýza volebných programov politických strán a hnutí**. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998.
- Mesežnikov, Grigorij - Ivantyšin, Michal (eds.). **Slovensko 1998-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti**. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.
- Novotný, Peter. **Vývoj volebných pravidiel**. Občianske oko, Bratislava 2002.
- Ondruchová, Mária. **Organizácia politických strán a hnutí na Slovensku**. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000.
- Stein, Eric. Česko-Slovensko. **Konflikt – roztržka – rozpad**. Academia, Praha 2000.
- Strmiska, Maxmilián (ed.). **Postkomunistické stranické systavy a politická pluralita**. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 1999.
- Szomolányi, Soňa. **Kľukatá cesta Slovenska k demokracii**. Stimul, Bratislava 1999.

Články:

- Just, Petr. Vlády a koalície na Slovensku – 1. časť (1990-1998). IN: *Parlamentní zpravodaj*, č. 9/2003, s. 30-33.
- Kubín, Ľuboš. **K niektorým aspektom parlamentných volieb 1998**. IN: *Politické vedy*, č. 4/1998, s. 80-94.
- Maďar, Martin. **K výsledkom parlamentných volieb 1990-1998**. IN: *Politické vedy*, č. 4/2001, s. 148-155.
- Malová, Darina. **Nel'ahká inštitucionalizácia parlamentnej demokracie na Slovensku**. IN: *Politologická revue*, č.1, 1998, str.43-59.

Internetové zdroje:

- Komárek, Aleš. **Nástin vývoje politického režimu na Slovensku ve volebním období 1994-1998**. IN:
http://politologie.cz/report/2001_1/slovensko.htm.
- Tusičišny, Andrej. **Slovensko po roku 1993: Význam štiepení pre formovanie stranického systému postkomunistickej krajiny**. IN:
http://tusi.szm.sk/vyskum/cleavages_konferenciaBA_2003.pdf.
- Stránky štatistického úradu SR <http://www.statistics.sk>